

EVOLUCIÓ DE LA POBRESA MONETÀRIA
I LA DESIGUALTAT A CATALUNYA
DURANT LA DÈCADA DELS NORANTA

Magda Mercader, Xavier Ramos, Sara Ayllón

Evolució de la pobresa monetària i la desigualtat a Catalunya durant la dècada dels noranta

Una visió comparada amb el conjunt de l'Estat espanyol

Tant l'elaboració de l'estudi
com la publicació d'aquest llibre
han tingut la col·laboració de

Fundació UN SOL MÓN

CAIXA CATALUNYA

Composició

Medusa
Carne, 16, 2n, 1a
08001 Barcelona
medusa@medusagraf.com

Edició

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
08193 Bellaterra (Barcelona)
Tel.: 93 581 10 22. Fax: 93 581 32 39
sp@uab.es
<http://blues.uab.es/publicacions>

Impressió

Gramagraf
Corders, 22-28
08911 Badalona (Barcelona)
gramagraf@gramagraf.com

ISBN 84-490-2399-8
Dipòsit legal: B. 26.318-2005
Imprès a Espanya. Printed in Spain

Imprès en paper ecològic

Índex

Agraïments	9
1. Introducció	11
2. Les fonts de microdades.....	17
La cobertura poblacional de les enquestes microeconòmiques	22
3. Canvis recents en la distribució de la renda a Catalunya. Una visió comparada amb el conjunt de l'Estat.....	23
3.1. L'evolució de la renda mitjana	23
3.2. Les tendències de la desigualtat econòmica	25
4. Evolució de la pobresa relativa a Catalunya entre el 1990 i el 1999. Una perspectiva comparada amb el conjunt de l'Estat	29
4.1. L'establiment d'un llindar de la pobresa a Catalunya	29
4.2. Evolució de la pobresa a Catalunya i a Espanya. Llindars relatius a cada territori i a cada any	34
4.3. Evolució de la pobresa a Catalunya i a Espanya. Llindar relatiu al conjunt de l'Estat	38
4.4. Evolució de la pobresa a Catalunya i a Espanya. Llindars constants en termes reals	41
5. Conclusions.....	47
Annex 1: La construcció de la distribució de la renda segons les diferents fonts.....	49
Annex 2: Els índexs de pobresa monetària.....	51
Annex 3: La inferència estadística dels índexs de pobresa i desigualtat.....	55
Bibliografia	57

Agraïments

Aquest treball ha estat elaborat en el marc d'un conveni de col·laboració entre la Universitat Autònoma de Barcelona i la Fundació Un Sol Món, Obra Social de Caixa de Catalunya. Agraïm el suport de la Fundació. També volem agrair a l'Institut Nacional d'Estadística (INE) i a l'Oficina Estadística de la Unió Europea (Eurostat) l'accés a les microdades utilitzades en aquest treball. Més concretament, en aquest estudi s'han utilitzat les dades procedents del Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) elaborat per l'INE i l'Eurostat, onades de la primera a la vuitena, així com la setena onada del PHOGUE, corresponent a la mostra ampliada elaborada per l'INE i l'Eurostat. Igualment, volem agrair a la Fundació Jaume Bofill haver-nos permès l'ús de la primera onada del Panel de Desigualtats Socials (PaD). També agraïm a David Pujolar el suport que ens ha donat amb les dades del PHOGUE i, a Pedro Delicado, els comentaris que ens ha fet de la part estadística. Gràcies també a la Laia Campamà per la seva atenta lectura i correcció lingüística. Finalment, agraïm també el suport dels projectes SGR 2001-160 i SEJ 2004-007303-C03. Qualsevol error en l'ús o en la interpretació de les dades és responsabilitat dels autors.

1. Introducció

Malgrat les millores que en termes de benestar econòmic mitjà han experimentat la major part dels països occidentals, cada dia s'hi palesa més l'emergència de noves formes de pobresa. El progrés econòmic no beneficia a tothom de la mateixa manera, i per a determinades persones cada dia és més difícil poder assolir un nivell de vida acceptable en l'entorn en què viuen. Es tracta d'una pobresa que ja no està sempre lligada a la gana o a la malnutrició, per bé que aquestes formes de pobresa absoluta no han estat completament eradicades de les nostres societats; es tracta d'una nova pobresa de naturalesa diferent, contextualitzada en la dinàmica econòmica i social de les societats més riques, i que ha comportat l'aparició del que s'ha anomenat *exclusió social*.

Segons les dades que aporten Ayllon *et al.* 2003, un 18,6% de la població catalana (1,2 milions de persones) estaria en situació de risc de pobresa econòmica a casa nostra l'any 2000. Sorgeix, però, immediatament la pregunta: és aquesta xifra el resultat d'una tendència ascendent de la pobresa a casa nostra? Ha crescut la pobresa a Catalunya durant els anys noranta?

L'objectiu d'aquest treball és aprofundir en aquesta qüestió. Volem contribuir perquè s'avanci en el coneixement de l'evolució de la desigualtat i la pobresa monetària a Catalunya durant els anys noranta. D'una banda, durant aquesta dècada, l'economia catalana ha crescut una taxa mitjana del 2,4% anual (combinant la recessió de la primera part de la dècada amb l'expansió de la segona part). Com s'ha repartit aquest creixement econòmic? Ha beneficiat tots els col·lectius en la mateixa proporció? Ha servit per a reduir la pobresa econòmica? D'altra banda, hem assistit a canvis socioeconòmics, demogràfics i polítics importants que han afectat l'evolució de la pobresa i la desigualtat agregades d'una manera determinada. Quin ha estat l'efecte global d'aquest conjunt de canvis en la distribució de la renda?

Per bé que aquestes són unes preguntes que apareixen repetidament en el debat públic, avui seguim sense poder-hi donar una resposta ferma. Si intentem inferir quina ha estat l'evolució de la pobresa monetària a casa nostra, a partir dels treballs existents

L'objectiu d'aquest treball és l'estudi de l'evolució de la pobresa monetària i la desigualtat a Catalunya durant la dècada dels anys noranta, intentant superar les limitacions de comparabilitat de treballs anteriors

Aquest treball vol analitzar com s'ha repartit el creixement econòmic de Catalunya durant la dècada dels noranta i fins a quin punt ha permès la reducció de la pobresa monetària

sobre el tema a Catalunya, ens trobem que les conclusions que en podem extreure són, certament, limitades. La raó principal d'aquest fet és que les bases de dades, sempre discontinües i insuficients, i les opcions metodològiques emprades en els diferents treballs no són sempre comparables. Segons les estimacions d'Ayllón *et al.*, 2003, l'any 2000 la taxa de pobresa monetària a Catalunya era d'un 18,6 per cent, una xifra de pobresa més elevada que la que s'havia obtingut en estudis referits a anys anteriors.¹ Una primera comparació podia suggerir un augment de la pobresa a Catalunya durant la dècada dels anys noranta. Tanmateix, també alertàvem que «l'evolució de la taxa de pobresa a Catalunya requereix una anàlisi molt més acurada que s'espera abordar en futurs treballs, ja que ni les bases de dades ni les metodologies emprades en aquests treballs són exactament equivalents.» (Ayllón *et al.*, 2003, p. 16).

L'objectiu d'aquest treball és, per tant, aprofundir en aquesta qüestió realitzant un esforç per tal de poder conèixer amb la màxima confiança i precisió possibles quina ha estat l'evolució de la pobresa a casa nostra, i superar tant com sigui possible les limitacions de comparabilitat que presentaven els treballs anteriors.

Una primera dificultat important a l'hora d'abordar l'anàlisi de l'evolució dels fenòmens distributius a Catalunya torna a ser la manca de sèries representatives de la població catalana per a aquest període d'estudi. A Catalunya, malauradament, no disposem d'una base de dades que, utilitzant la mateixa metodologia (disseny, mostreig, etc.), ens proporcioni dades mostrals d'un període de temps raonable i que arribi fins a l'actualitat. Més precisament, per a la dècada dels anys noranta només tenim tres enquestes microeconòmiques representatives de la població de Catalunya: l'Enquesta de Pressupostos Familiars de l'any 1990, el Panel de Llars de la Unió Europea (mostra ampliada) amb rendes referides a l'any 1999 i la primera onada del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD), representativa de l'any 2000. Conseqüentment, només disposem de l'observació de la distribució en tres moments: un al principi de la dècada i dos al final.

Les limitacions que comporta basar la nostra anàlisi en només dos o tres estimadors procedents de diferents fonts, i tan allunyats en el temps, ens han obligat a complementar el nostre treball amb l'experiència espanyola, de la qual sí que disposem d'una sèrie

Per a la dècada dels anys noranta, a Catalunya només disposem de l'observació de la distribució de la renda en tres anys: un al principi de la dècada (l'EPF 1990) i dos al final (el PHOGUE 2000 i el PaD 2001)

1. Vegeu, per exemple, Van del Bosch *et al.* (1993), Masats (1998), Mercader i Delicado (1998) i Oliver i Pujolar (2001 i 2003).

més homogènia del conjunt de la dècada. Creiem que l'experiència de l'evolució de la pobresa i la desigualtat econòmica en el conjunt de l'Estat espanyol enriqueix de manera molt clara la nostra anàlisi de Catalunya, i ens permet d'obtenir una perspectiva de l'evolució catalana, de la qual tenim una informació tan escassa.

Segons els estudis més recents, durant la dècada dels anys noranta, la desigualtat al conjunt de l'Estat espanyol hauria crescut. Goerlich i Mas (2004) mostren que, després de dues dècades (les dels anys setanta i vuitanta) en què la desigualtat a Espanya s'havia reduït. «Des de 1997, els índexs de desigualtat han estat tots els anys superiors als de 1991» (Goerlich i Mas, 2004, p. 58). Pel que fa a la pobresa, mentre que l'estudi de Cantó *et al.*, 2003, mostra un lleuger augment de la pobresa a Espanya durant la primera meitat de la dècada dels anys noranta, el treball recent de l'INE, 2004 indica una lleu reducció entre 1994 i 2001. Ha estat l'evolució catalana similar a l'espanyola?

L'estudi que presentem se centra en l'anàlisi de la dimensió relativa de la pobresa. Seguint els indicadors socials proposats per la Unió Europea (UE) per al mesurament de la dimensió estàtica i monetària de la pobresa i la desigualtat, avaluem la pobresa d'acord amb un llindar relatiu establert en el 60% de la renda mediana.² Com que el nostre objectiu és l'estudi de l'evolució de la pobresa en el temps, cal abordar una qüestió clau que és com podem indexar aquest llindar cada any. En aquest sentit, adoptarem diferents maneres d'establir la «relativitat» d'aquest llindar. D'una banda, analitzarem la pobresa relativa a Catalunya d'acord amb un llindar català que varia cada any d'acord amb l'evolució de la renda mediana a Catalunya. D'altra banda, complementarem aquesta visió amb l'evolució de la pobresa d'acord amb el llindar relatiu a Catalunya a l'inici del nostre període d'estudi (l'any 1990), indexat segons l'increment del nivell de preus, és a dir, constant en termes reals.³ Finalment, també oferirem l'evolució de la pobresa a Catalunya d'acord amb un llindar relatiu al conjunt de l'Estat espanyol. El nostre objectiu no és tant, doncs, proporcionar una estimació exacta de la pobresa o dir si ha augmentat o s'ha reduït en un 10% o un 20%, sinó explorar mètodes alternatius de mesura per tal de veure *què podem dir sobre l'evolució de la pobresa*

En aquest treball es complementa l'anàlisi de Catalunya amb l'evolució de la pobresa monetària i la desigualtat experimentada al conjunt de l'Estat espanyol

Aquest treball se centra en la mesura de la pobresa monetària i relativa avaluada d'acord amb un llindar relatiu establert en el 60% de la renda mediana

2. Vegeu, Atkinson *et al.*, 2002.

3. Es tracta d'un escenari d'indexació deliberadament conservador. La UE proposa complementar l'enfocament relatiu anual amb una indexació segons l'Índex de Preus de Consum (IPC), en períodes de només tres anys.

monetària a Catalunya durant els anys noranta. Per tant, el lector no s'ha d'espantar per la quantitat de números que es presenten en aquest treball: es tracta de veure si diferents llinars ens porten a les mateixes conclusions, és a dir, si les afirmacions que es poden fer es mantenen fermes davant de formes alternatives de mesurar el fenomen.

Aquest treball adopta diferents maneres d'establir la «relativitat» del llinar de pobresa, adopta tant un llinar relatiu a cada any i territori, com un llinar constant en termes reals durant el període

L'objectiu no és facilitar una xifra exacta dels canvis en la pobresa, sinó veure què és possible de dir sobre l'evolució del fenomen quan s'adopten diferents maneres de mesurar-lo

El disseny i les tècniques de mostreig utilitzades en l'elaboració de les enquestes microeconòmiques garanteixen la representativitat del conjunt de catalans que viuen en llars privades

Les enquestes microeconòmiques no cobreixen, però, una part de la població més necessitada, la que viu en institucions o al carrer

En aquest treball, la nostra anàlisi sobre el fenomen de la pobresa és deliberadament *parcial*, ja que hi ha aspectes importants del fenomen que no tenim en compte, i això s'ha de tenir present a l'hora d'interpretar les conclusions. En primer lloc, malgrat el potencial de les dades microeconòmiques en què es basa aquest treball, aquestes dades també presenten limitacions. Dèiem que el principal avantatge que presenta l'ús d'aquestes enquestes és que, pel seu disseny i elaboració per mitjà d'acurades tècniques de mostreig, són representatives del conjunt de la població que viu en llars privades en un territori determinat. En conseqüència, la representativitat en l'àmbit poblacional no és qüestionada com passa sovint amb d'altres enquestes. La limitació més evident que presenten, però, és que no cobreixen la població que viu en institucions o que es troba sense habitatge, població que sovint és la més necessitada. En segon lloc, aquest estudi se centra únicament en la dimensió econòmica de la pobresa, mesurada segons els ingressos monetaris; per tant, ignorem la resta de dimensions del fenomen. Podria ser que, durant els anys noranta, la pobresa monetària hagués augmentat, mentre que altres dimensions de la pobresa haurien experimentat una millora en aquest mateix període. La taxa d'atur, per exemple, es va reduir molt sensiblement entre l'any 1990 i l'any 2000.

Les xifres de pobresa monetària es complementen amb l'estudi de l'evolució de la desigualtat econòmica.

El treball s'estructura de la manera següent. En l'apartat 2 descrivim les fonts de microdades disponibles per a l'estudi de l'evolució de la pobresa i la desigualtat monetàries a Catalunya, així com l'abast i les principals limitacions que tenen, i emfatitzem els aspectes relacionats amb la comparabilitat temporal. En l'apartat 3, estudiem els canvis recents en la distribució de la renda. Després de revisar els canvis en la renda mitjana, expliquem l'evolució de la desigualtat a partir dels índexs de Gini i l'índex S80/S20. L'evolució de la pobresa es deixa per a l'apartat 4, que comença amb una introducció conceptual a les dificultats d'establir un llinar de la pobresa i a fer-ne la corresponent indexació al llarg del temps. Seguidament, ens endinsem en l'estudi de l'evolució de la

pobresa a Catalunya segons les tres dimensions essencials: abast, intensitat i severitat, d'acord amb diferents llindars. Finalment, en l'apartat 5 fem les conclusions. Les qüestions de caràcter més tècnic com ara la construcció de la variable renda en les diferents fonts, l'explicació sobre els índexs de pobresa i una breu explicació sobre la inferència estadística dels índexs de desigualtat i pobresa utilitzats, s'han situat als annexos finals.

2. Les fonts de microdades

L'àmbit temporal del nostre estudi és la dècada dels anys noranta. Malauradament, com ja hem comentat anteriorment, per a aquest període de temps, les fonts de microdades que tenim a l'abast per a analitzar la distribució de la renda a Catalunya són molt escasses, tal com veurem a continuació.

Per a l'any 1990-1991, el principi de la dècada objecte de la nostra anàlisi, es disposa de l'Enquesta de Pressupostos Familiars, d'àmbit estatal però representativa de la població catalana

Fins fa relativament poc temps, la font d'informació més rica que teníem sobre la distribució personal de la renda de les persones que viuen en llars privades a Catalunya era la font que procedia de les Enquestes de Pressupostos Familiars (conegudes com a EPF) d'àmbit estatal. Les EPF havien estat, fins aleshores, enquestes anuals de tall transversal realitzades aproximadament cada deu anys (1973-1974, 1980-1981 i 1990-1991) per l'Institut Nacional d'Estadística (INE), amb una mostra de famílies espanyoles representativa de Catalunya. Han estat les fonts estadístiques més utilitzades en l'anàlisi distributiva i un referent a l'hora d'establir comparacions temporals o internacionals amb altres països en l'àmbit de la distribució.⁴ El disseny d'aquesta enquesta garantia que la submostra de llars catalanes fos representativa de la població a Catalunya; per exemple, en el cas de l'EPF 1990-1991 es disposava de 1.643 llars i 5.351 individus.

En l'àmbit del conjunt de l'Estat, una segona font per a l'anàlisi distributiva són les Enquestes Contínues de Pressupostos Familiars (ECPF), que des de l'any 1985 realitza trimestralment l'Institut Nacional d'Estadística. A diferència de les EPF, les ECPF es duen a terme cada trimestre, però la informació que contenen és menys exhaustiva. Aquesta font de microdades no s'ha pogut utilitzar a Catalunya fins a l'any 1997, a causa de la reduïda grandària mostral que tenien (entorn de 3.000 famílies), que no era representativa de la població en el territori català. A partir del tercer trimestre de l'any 1997, l'INE opta per ampliar la mida mostral

4. Les EPF dels anys 1980-1981 i 1990-1991 han estat introduïdes a la base de dades internacional del Luxembourg Income Study (LIS). El LIS és una de les fonts estadístiques més importants d'àmbit internacional, ja que conté informació mostral basada en definicions homogènies de renda de més de 25 països, feta a partir d'enquestes nacionals. Vegeu: <http://www.lisproject.org/>.

Les mitjanes anormalment baixes de la distribució d'ingrés de la nova Enquesta Continua de Pressupostos Familiars, disponible des de 1997 i representativa de la població catalana, ens porta a no utilitzar-la en la nostra anàlisi

de les ECPF (que es passa a anomenar *nova ECPF1997*) i substitueix el model anterior i les grans EPF. La nova ECPF consta de 8.000 llars que en teoria són representatives de les diferents comunitats autònomes (CA), i per tant, de l'àmbit català. No obstant això, una primera inspecció de les dades d'ingrés associades a aquesta font per al cas de Catalunya ens inclina a no emprar-les. Així, per exemple, la distribució d'ingrés en els fitxers anualitzats de l'ECPF presenta una mitjana i una mediana anormalment baixes, fins i tot, inferiors (en termes reals) a les obtingudes per a l'any 1990.

Més recentment, i altra vegada en l'àmbit estatal, la base de dades més prometedora per a l'anàlisi distributiva és el Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE)⁵ que cobreix el període 1994-2001 realitzat per l'INE, en col·laboració amb l'Oficina Estadística de la Comunitat Europea (Eurostat). El Panel de Llars de la Unió Europea permet estudiar la distribució de la renda amb la mateixa metodologia als diferents països de la Unió des del 1993 al 2000. A diferència de les EPF, el PHOGUE permet, a més, analitzar la dinàmica de la renda, ja que entrevista les mateixes llars al llarg del període mostral. En altres paraules, permet no només quantificar la pobresa en un període o moment del temps (quants pobres hi ha en un any determinat), sinó també estimar la duració de la pobresa (durant quant de temps els individus són pobres) i analitzar les transicions dins i fora de la pobresa (quan i per quina raó entren i surten els individus de la pobresa), així com la mobilitat de les rendes. Dissortadament, aquesta rica font d'informació comparativa i dinàmica és representativa només de l'àmbit estatal i no de Catalunya, amb l'excepció de les dades corresponents a l'any 2000 (setena onada), any en què l'INE va ampliar la mostra espanyola per a recopilar informació representativa de l'àmbit de les CA. El PHOGUE de l'any 2000 té una mostra a Catalunya de 1.579 llars i 4.422 individus.

Les dades procedents de la setena onada del Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) són representatives de la població catalana i proporcionen informació de la distribució de la renda per a l'any 1999

Per acabar, una altra de les fonts més riques per a l'anàlisi de la desigualtat i la pobresa a Catalunya és el Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD), elaborat per la Fundació Jaume Bofill, que permet estudiar la distribució de la renda a Catalunya l'any 2000. A diferència de les bases de dades ja comentades, el PaD és una enquesta d'àmbit específicament català. De la mateixa manera que el PHOGUE, el PaD és un panel que ens permetrà

El Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD), ha estat elaborat per la Fundació Jaume Bofill, i permet l'anàlisi de la distribució de la renda a Catalunya de l'any 2000

5. La sigla en anglès és ECHP (European Community Household Panel).

Taula 1. Microdades d'ingrés disponibles amb representativitat a Catalunya i al conjunt de l'Estat espanyol durant la dècada dels noranta

	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Comentaris
Conjunt de l'Estat										
EPF	X									
PHOGUE		X	X	X	X	X	X	X	X	
ECPF	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
Catalunya										
EPF	X									
PHOGUE								X		
ECPF						X	X	X	X	<i>Dades d'ingrés amb anomalies importants</i>
PaD									X	

NOTA: Una X assenyalava la disponibilitat de microdades de renda representatives de l'àmbit poblacional indicat.

seguir una mateixa mostra de la població catalana durant almenys quatre anys. La informació que proporciona el PaD és la més recent de què es disposa per a analitzar la distribució de la renda a Catalunya.

L'anàlisi sobre l'evolució de la pobresa i la desigualtat a Catalunya es basarà en les dades més recents, representatives i comparables entre si que tenim: l'última Enquesta de Pressupostos Familiars realitzada l'any 1990-1991, la setena onada del PHOGUE representativa a Catalunya per a l'any 1999 i el PaD de l'any 2000

La taula 1 ens resumeix tota aquesta informació i ens mostra les diferents bases de microdades disponibles per als anys que volem cobrir en la nostra anàlisi (1990-2000), i la seva representativitat a Catalunya. Tal com es pot observar, la manca de sèries fiables de distribució de la renda procedents de les ECPF ens deixa amb l'observació de només tres distribucions de la renda a Catalunya durant la dècada dels noranta: l'última Enquesta de Pressupostos Familiars realitzada l'any 1990-1991, la setena onada del PHOGUE representativa a Catalunya per a l'any 1999 i el PaD referida a l'any 2000. Aquestes són les bases de dades més recents, més representatives de la població catalana i més comparables entre si de les quals podem disposar. Per tant, seran les bases de microdades en què basarem la nostra anàlisi sobre l'evolució de la pobresa i la desigualtat a Catalunya.

Malgrat que es tracta de les bases de dades microeconòmiques representatives de la població de Catalunya més comparables entre si, i per a les quals podem aplicar metodologies equivalents, sembla prou evident que basar la nostra anàlisi només en diferents fonts tan allunyades en el temps ens pot portar a resultats fins a cert punt qüestionables.

Tot i tractar-se de les bases de dades més comparables que existeixen, des d'un punt de vista metodològic, no podem oblidar que aquestes són diferents en aspectes importants. Val la pena

que ens aturem un moment en algunes d'aquestes diferències entre fonts. Una primera diferència fonamental és que l'EPF 1990-1991 i el PHOGUE 2000 han estat elaborades per l'Institut Nacional d'Estadística i, en canvi, el PaD és fruit de l'esforç de la Fundació Jaume Bofill.⁶ Es tracta, doncs, de diferents proveïdors de microdades. Una segona diferència que també cal tenir en compte és que, encara que totes les enquestes tenen com a unitat d'estudi les llars privades censades, el tipus de mostreig i estratificació, la selecció de la mostra, la substitució i correcció per manca de resposta total o parcial, i el càlcul dels factors d'elevació varien d'una enquesta a l'altra. Per exemple, en el cas del PHOGUE, el tipus de mostreig és bietàpic, estratificat en seccions censals que es consideren conglomerats de vivendes amb mostres aleatòries independents a nivell de NUTS2; mentre que, en el cas del PaD, el mostreig és polietàpic: combina el mostreig estratificat, el basat en conglomerats i el sistemàtic. Alhora, a l'EPF 1990-1991, el tipus de mostreig és bietàpic amb estratificació entre les seccions censals, i dissenya una mostra independent per a cada província. Una tercera diferència és la manera com les enquestes recullen la informació de l'ingrés familiar, que serà la variable clau de la nostra anàlisi. Mentre que a l'EPF la variable d'ingrés anual de la llar es construeix a partir de la informació anual d'ingressos recollida individualment per fonts, en el cas del PHOGUE correspon directament als ingressos anuals de la família recollits separatament per fonts, i en el PaD es tracta simplement dels ingressos agregats de la llar.⁷ En el cas del PaD, a més a més, l'anàlisi correspon a una mostra podada un 2% pels dos extrems de la distribució.⁸ Es fa difícil preveure fins a quin punt aquestes diferències metodològiques poden alterar les conclusions que extraurem de la nostra anàlisi. Aquesta és certament una qüestió important que el nostre treball no deixarà resolta i en la qual caldrà seguir aprofundint en el futur.

Més enllà dels problemes metodològics, cal tenir en compte que els anys dels quals disposem d'informació per a Catalunya —1990, 1999 i 2000— sempre poden estar subjectes a peculiaritats, com per exemple, el fet de situar-se en moments diferents del cycle econòmic. L'experiència d'altres països ens demostra que els

A banda dels problemes metodològics, val la pena notar que els anys dels quals disposem informació per a Catalunya —1990, 1999 i 2000— sempre poden dependre d'altres factors, com per exemple, el fet de situar-se en moments diferents del cycle econòmic

Inferir l'evolució de la pobresa o la desigualtat comparant les taxes de dos moments tan allunyats en el temps pot ser força discutible

6. Per a més informació sobre les diferents bases de dades vegeu INE (1992), INE (1996) i www.obdesigualtats.org.

7. Vegeu l'annex 1.

8. Vegeu Ayllón *et al.*, 2003.

Taula 2. Mida mostral de les diferents enquestes (1990-2000). Nombre de llars i individus¹

Any	Catalunya		Espanya	
	Llars	Individus	Llars	Individus
1990	1.643	5.351	21.145	72.099
1993			7.142	22.837
1994			6.448	20.458
1995			6.132	19.278
1996			5.714	17.916
1997			5.438	16.598
1998			5.299	15.863
1999	1.579	4.422	5.047	14.784
2000	1.730	4.995	4.948	14.270

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Pressupostos Familiars per a l'any 1990; del Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) per a la sèrie espanyola de 1993 a 2000; de la mostra completa del PHOGUE per a l'any 1999 per a Catalunya, i del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD) per a l'any 2000.

1. No s'hi inclouen les llars i els individus que no han respost a la variable *ingrés monetari total de la llar*.

Índexs de pobresa i desigualtat poden ser força sensibles al cicle econòmic, i que, per tant, la inferència de l'evolució de la pobresa a partir de la simple comparació de taxes de pobresa en dos punts tan allunyats en el temps pot ser discutible.

A conseqüència de tots els problemes que hem vist fins aquí, hem considerat necessari complementar la nostra anàlisi amb l'experiència espanyola, de la qual tenim dades més fiables durant tot el període. Al costat de l'anàlisi per a Catalunya, presentarem l'evolució de la pobresa i la desigualtat en el conjunt de l'Estat i contrastarem les dues experiències. La grandària mostral de les bases de dades utilitzades en l'anàlisi, tant pel que fa a Catalunya com pel que fa al conjunt de l'Estat espanyol, es mostra a la taula 2.

També hem cregut necessari incloure una anàlisi acurada de la significativitat estadística dels resultats que presentem. En particular, inclourem contrastos d'igualtat de proporcions per a una població en dos moments diferents, basats en resultats de normalitat asimptòtica i en càlculs de mitjanes i variàncies ponderades, i contrastos d'igualtat en l'evolució de la desigualtat basats en tècniques de *bootstrap* (vegeu l'annex 3 per a més detall).

Hem considerat necessari complementar la nostra anàlisi amb l'experiència espanyola, de la qual tenim dades més fiables durant tota la dècada dels noranta

El treball presenta una detallada anàlisi de la significativitat estadística de les tendències de la pobresa i la desigualtat estimades

La cobertura poblacional de les enquestes microeconòmiques

Un dels principals problemes que presenten totes aquestes fonts de microdades per a l'estudi de la pobresa és que només són representatives de les persones que viuen en llars privades, i deixen de banda, a causa del disseny amb què han estat fetes, les persones que viuen en institucions, al carrer o que no tenen residència estable. És a dir, no tenen en consideració una part de la població catalana que, en molts casos, és la més afectada pels nous fenòmens de pobresa i exclusió social. Segons les dades del cens de 1990-1991, la població que vivia en llars col·lectives a Catalunya era de 39.357 individus, que representa un 0,7% del total. Igualment, segons les dades del cens de 2000-2001, la població catalana que vivia en llars col·lectives era de 38.447 individus, que representa un 0,6% del total. Aquestes xifres poden indicar, potser en contra del que hauríem previst, que la importància d'aquests col·lectius no ha crescut durant el període que cobreix la nostra anàlisi. Deixar de banda aquests col·lectius de risc és, sens dubte, una limitació del nostre estudi que cal tenir present, i per això, seria bo complementar els resultats que aquí presentem amb els procedents d'estudis específics sobre aquests col·lectius exclosos.

No podem entrar ara en l'estudi dels possibles biaixos de representativitat de les diferents enquestes, ni tampoc en la fiabilitat de les dades d'ingrés d'aquest tipus de fonts. Simplement, recordem que el problema principal dels ingressos és la falta de fiabilitat que mostren, sobretot en el cas d'algunes fonts de renda, com ara la renda del capital, la dels treballadors per compte propi i agricultors. Pel que fa als biaixos de la mostra a Catalunya, vegeu Mercader i Delicado (1998) en el cas de l'EPF, i Ayllón *et al.* (2003) en el cas del PaD. Pel que fa al conjunt de l'Estat, podeu consultar l'anàlisi detallada de la fiabilitat de les dades d'ingrés a l'EPF feta per Sanz (1995), i, en el cas del PHOGUE, podeu consultar Andrés i Mercader (2001).

3. Canvis en la distribució de la renda a Catalunya. Una visió comparada amb el conjunt de l'Estat

La nostra distribució d'estudi és la renda personal disponible en què s'assigna a cada persona la renda equivalent de la llar a la qual pertany

Abans de començar a analitzar la pobresa a Catalunya, en aquest apartat analitzem breument l'evolució de la distribució de la renda a Catalunya i n'ofereim una comparació amb el conjunt de l'Estat espanyol. A la taula 3 presentem la renda mitjana equivalent per persona a Catalunya i per al conjunt de l'Estat espanyol durant el període 1990-2000. Les xifres es presenten en euros constants de l'any 2000.⁹ La nostra distribució d'estudi és la renda personal disponible en què s'assigna a cada persona la renda equivalent de la llar a la qual pertany. Així, la unitat d'anàlisi en els nostres càlculs és la llar. S'utilitza l'escala d'equivalència de l'OCDE modificada, que assigna un valor d'1 per al primer adult, 0,5 per a cada adult addicional, i 0,3 per a cada menor de 14 anys. En tots els càlculs, cada llar és ponderada segons el nombre de membres que conté. El detall de la construcció de les diferents distribucions d'ingrés a partir de cada una de les bases de dades es recull a l'annex 1.

3.1. L'evolució de la renda mitjana

D'acord amb les dades que presentem a la taula 3, la renda mitjana equivalent del conjunt de la població, tant a Catalunya com al conjunt de l'Estat, creix de manera considerable al llarg de la dècada dels noranta. En el cas de Catalunya, comparant la renda mitjana equivalent del 1990 que proporciona l'EPF amb la corresponent al 1999 que proporciona la mostra ampliada del PHOGUE, veiem que s'ha incrementat d'acord amb una taxa de creixement anualitzada del 2,36% en termes reals. Es tracta d'un creixement molt similar al que experimenta el PIB durant aquest període (d'un 2,4%). Per tant, el canvi de fonts estadístiques de l'EPF al PHOGUE, ambdues realitzades per l'INE, no sembla que presenti grans problemes pel que fa als nivells de renda mitjans de les distribucions.

9. Algunes de les xifres que presentem s'expressen en euros de l'any 2000, per bé que l'any 2000 encara no hi havia euros. Senzillament, el que es presenta és el valor expressat en euros de les antigues pessetes segons la relació: 1 € = 166,386 pta.

Taula 3. Renda mitjana de la distribució d'ingrés equivalent a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000) i taxa de creixement anual (en %)

Imports: en euros constants de l'any 2000; renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

Any	Catalunya		Espanya	
	Mitjana equivalent	Taxa creixement anual (en %)	Mitjana equivalent	Taxa creixement anual (en %)
1990	9.702		7.733	
1993			8.484	3,14
1994			8.462	-0,26
1995			8.435	-0,32
1996			8.483	0,57
1997			8.793	3,65
1998			9.413	7,05
1999	11.964	2,36	10.045	6,71
2000	11.644	-2,67	10.602	5,55

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Pressupostos Familiars per a l'any 1990; del Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) per a la sèrie espanyola de 1993 a 2000; de la mostra completa del PHOGUE per a l'any 1999 per a Catalunya, i del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD) per a l'any 2000.

Si es compara la renda mitjana equivalent de Catalunya el 1990 que proporciona l'EPF i la corresponent a 1999 procedent del PHOGUE, veiem que s'ha incrementat d'acord amb una taxa de creixement anualitzada del 2,36% en termes reals. Es tracta d'un creixement molt similar a la del PIB durant aquest període (d'un 2,4%)

No passa el mateix amb el PaD. El creixement negatiu (-2,7%) que presenta el PaD per a l'any 2000 a Catalunya no concorda ni amb la taxa de creixement del PIB entre el 1999 i el 2000 (3,8%), ni amb la taxa de creixement de la renda equivalent mitjana per a Espanya que es deriva del PHOGUE (5,5%). Aquestes diferències en els nivells de renda mitjans entre el PaD i el PHOGUE no invaliden la comparació de les estimacions de desigualtat ni de pobresa relativa per a l'any 2000. No obstant, per a garantir una certa comparabilitat en el temps, en les anàlisis en què la pobresa es defineix en funció d'un llindar que no es determina a partir de la mateixa distribució de la renda de l'any 2000, prescindirem de les estimacions del PaD.

D'acord amb el que podem preveure, la renda mitjana equivalent del conjunt de l'Estat es troba per sota de la catalana, dada que reflecteix que Catalunya és una regió relativament més rica. El creixement acumulat en el conjunt de l'Estat és molt superior al català durant el període 1990-1999, i la sèrie temporal permet constatar el període recessiu sobretot a partir dels anys 1993 i 1994 (fixeu-vos en els creixements negatius d'aquests anys), i la recuperació posterior, especialment important a partir de l'any 1997.

La renda mitjana equivalent de Catalunya es troba per sobre de la corresponent al conjunt de l'Estat, fet que mostra que Catalunya és una regió més rica en termes relatius

Taula 4. Evolució de la desigualtat de la renda a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

Coeficient de Gini i S80/S20. Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

Any	Catalunya		Espanya	
	Coeficient de Gini	S80/S20	Coeficient de Gini	S80/S20
1990	28,8	4,3	30,5	4,7
1993			34,3 ***	6,1 ***
1994			33,7 ***	5,9 ***
1995			34,2 ***	6,0 ***
1996			35,1 ***	6,5 ***
1997			33,8 ***	5,9 ***
1998			33,1 ***	5,7 ***
1999	30,5 ***	4,9 ***	32,4 ***	5,4 ***
2000	31,6 ***	4,7 ***	32,8 ***	5,5 ***
1990-1999	***	***	***	***
1993-2000	—	—	***	***
1990-2000	***	***	***	***

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Pressupostos Familiars per a l'any 1990; del Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) per a la sèrie espanyola de 1993 a 2000; de la mostra completa del PHOGUE per a l'any 1999 per a Catalunya, i del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD) per a l'any 2000.

Significació estadística: els asteriscos representen la significativitat estadística de cada període respecte de l'anterior. Tres asteriscos (***) impliquen una diferència significativa del 99% de confiança, dos asteriscos (**) del 95% i un asterisc (*) del 90%.

3.2. Les tendències de la desigualtat econòmica

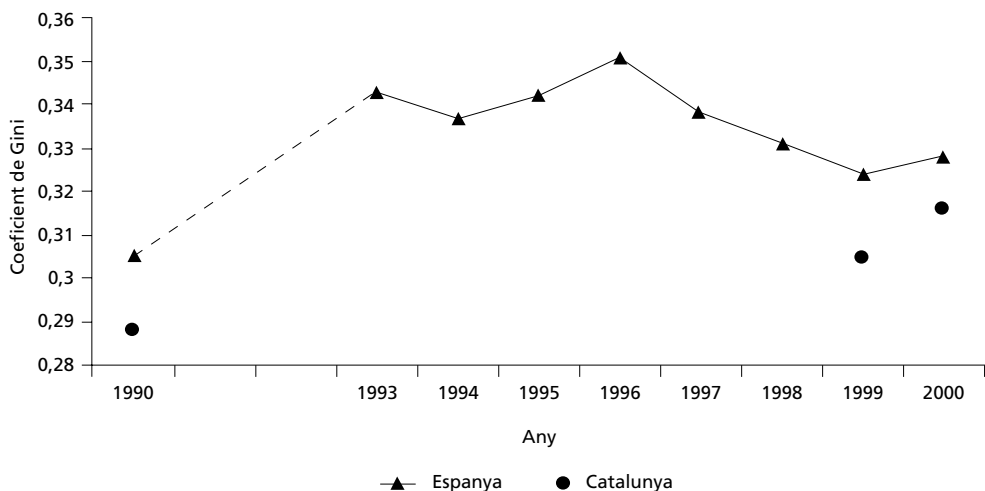
A Catalunya, el creixement econòmic ha estat acompanyat d'un augment en la desigualtat relativa mesurada d'acord amb l'índex de Gini

Com s'ha distribuït aquest creixement econòmic? D'acord amb les dades de la taula 4, aquest creixement no sembla que hagi servit per a reduir les disparitats de renda que hi havia a Catalunya l'any 1990, ans al contrari. La desigualtat de la renda, mesurada pel coeficient de Gini, s'incrementa de manera significativa durant la dècada dels noranta, passa del 28,8 el 1990 al 31,6 el 2000 (PaD) o al 30,5 el 1999 (PHOGUE). Els tres asteriscos (***) que apareixen al costat de l'índex de desigualtat de cada període indiquen la significativitat estadística respecte al període anterior. És a dir, tres asteriscos per a l'any 1999 signifiquen que l'índex de Gini a Catalunya s'ha incrementat de manera significativa entre 1990 i 1999. Tres asteriscos per a l'any 2000 impliquen un increment significatiu entre 1999 i 2000.¹⁰ Per tant, el creixement de la renda no

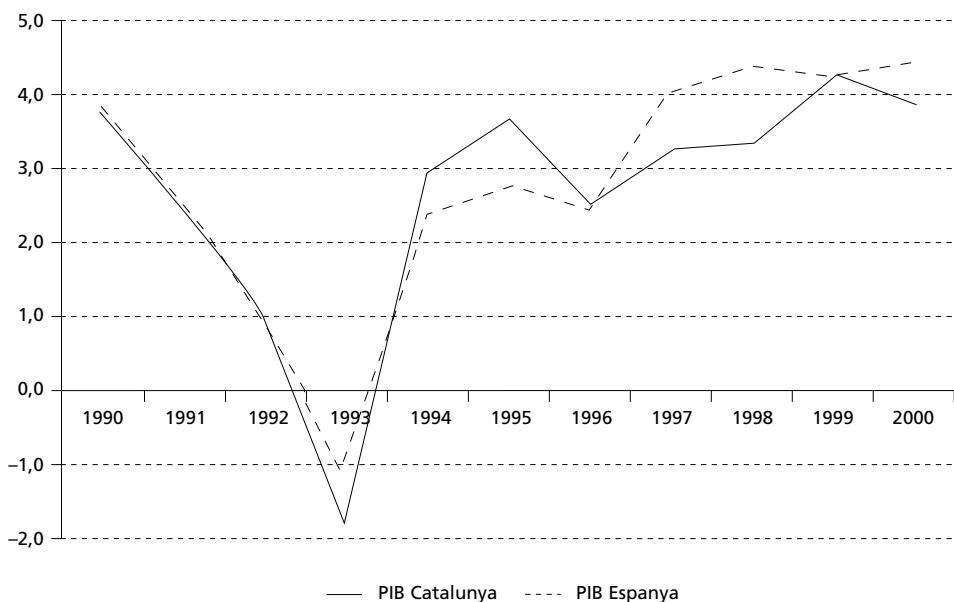
10. Al llarg de l'estudi, la significativitat d'una dada o comparació té un significat estadístic. És a dir, denota que la informació obtinguda és essencialment fiable i, per tant, extrapolable al conjunt de la població de Catalunya. La significativitat, per tant, no es refereix a la importància de la magnitud.

Gràfic 1. Evolució del coeficient de Gini a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

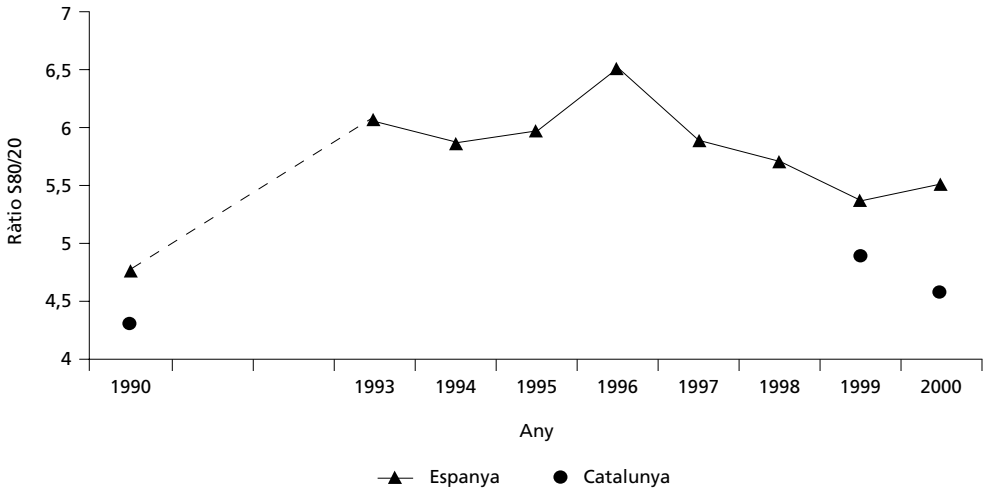
NOTA: Les dades sobre Espanya entre els anys 1990 i 1993 han estat extrapolades linealment.

Gràfic 2. Evolució de les taxes de creixement del PIB a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

FONT: Idescat.

Gràfic 3. Evolució de la ràtio de distribució de la renda per quintil·les S80/S20 a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

NOTA: Les dades per a Espanya entre els anys 1990 i 1993 han estat extrapolades linealment.

L'increment de la desigualtat a Catalunya es correspon també amb l'evolució negativa que la desigualtat mostra en el conjunt de l'Estat espanyol, que també creix durant la dècada d'estudi

sembla que hagi beneficiat tots els nivells de renda de la mateixa manera.¹¹

Aquest comportament de la desigualtat a Catalunya es correspon, també, amb l'evolució negativa que la desigualtat mostra en el conjunt de l'Estat espanyol. Tot i que, en qualsevol dels tres anys dels quals tenim informació disponible en les dues economies analitzades, Catalunya mostra nivells de desigualtat inferiors als d'Espanya, la desigualtat a l'Estat espanyol també s'incrementa des d'un coeficient de Gini del 30,5 a l'inici de la dècada a un del 32,8 l'any 2000. En el cas d'Espanya, la disponibilitat d'informació provinent del PHOGUE permet conèixer l'evolució de la desigualtat al llarg de la dècada dels noranta amb més detall. Tal com podem observar en els gràfics 1 i 2, l'evolució de la desigualtat de la renda a Espanya apareix vinculada a l'evolució del cicle econòmic: la desigualtat s'incrementa de manera significativa en el període de crisi de la primera part de la dècada, quan el PIB espanyol passa de créixer a una taxa del 3,8% el 1990 a tenir un

11. Aquesta tendència de Catalunya no coincideix amb la presentada a Goerlich i Mas (2004), que es basa en la distribució de la despesa *per capita*.

La diferència entre la participació en la renda total dels dos extrems de la distribució de la renda també ha crescut durant la dècada analitzada

Els resultats de la nostra anàlisi mostren un increment significatiu de la desigualtat a Catalunya i al conjunt de l'Estat durant la dècada dels noranta

creixement negatiu de l'1% el 1993. En aquest període, la desigualtat, mesurada mitjançant el coeficient de Gini, s'incrementa i passa d'un valor de 30,5 el 1990 a un valor de 34,3 el 1993. La desigualtat es torna a incrementar el 1996, i assoleix el valor del coeficient de Gini més alt de la dècada, 35,1. L'últim gran tret rellevant de l'evolució de la desigualtat a l'Estat espanyol es relaciona amb el fort creixement econòmic posterior al 1996 —penseu que a final de la dècada dels noranta l'economia espanyola mostrava taxes de creixement del PIB superiors al 4%—, que coincideix amb una davallada important de la desigualtat. Tot i així, com s'ha apuntat anteriorment, la desigualtat que tanca la dècada continua essent superior que la que l'enceta.

Aquestes tendències de la desigualtat no són diferents de les que es deriven del segon índex de desigualtat analitzat, l'S80/S20, índex que relaciona la participació en la renda total del 20% de la població amb més recursos amb la corresponent al 20% de la més pobre. Es tracta d'un índex que ens permet relacionar el pes que tenen en la renda els dos extrems de la distribució. Tal com es pot constatar en la taula 4 i en el gràfic 3, segons aquest índex la desigualtat creix de manera significativa tant a Catalunya —passa del 4,3 al 4,9 l'any 1999 (PHOGUE)— com a Espanya —passa del 4,7 al 5,5 l'any 2000. Per a la sèrie espanyola, la desigualtat màxima torna a ser l'any 1996, quan l'índex assoleix el 6,5.

En síntesi, la nostra anàlisi mostra que la desigualtat a Catalunya i al conjunt de l'Estat espanyol ha crescut de manera significativa durant la dècada dels anys noranta.

4. Evolució de la pobresa relativa a Catalunya entre el 1990 i el 1999. Una perspectiva comparada amb el conjunt de l'Estat

La nostra anàlisi se centra en l'estudi de la pobresa relativa. Utilitzem un llindar de la pobresa igual al 60% de la renda equivalent mediana

Els índexs de pobresa estudiats recullen tres dimensions del fenomen de la pobresa: l'abast (població de risc), la intensitat i la severitat

En l'apartat anterior centrat en l'anàlisi de la desigualtat hem estudiat el conjunt de la distribució. En aquesta part del treball ens ocuparem de l'anàlisi del que passa a la cua baixa de la distribució, on se situen les persones amb un nivell de renda més baix. L'anàlisi de la pobresa que presentem té com a objectiu conèixer l'evolució del benestar econòmic de les persones d'aquest col·lectiu a Catalunya durant la dècada dels anys noranta.

La mesura de la pobresa monetària que adoptem en aquest treball segueix la línia d'Ayllon *et al.*, 2003. Ens preocuparem del risc de pobresa (abast) a Catalunya, mesurat a partir de la població catalana amb una renda (equivalent) per sota del 60% de la renda mediana. També estudiarem les dimensions d'intensitat i de severitat de la pobresa (vegeu l'annex 2 per a la descripció detallada dels índexs de pobresa analitzats).

4.1. L'establiment d'un llindar de la pobresa a Catalunya

Abans de passar a presentar els resultats, ens sembla adient aturar-nos en la discussió de dues qüestions importants, de caire més aviat metodològic i conceptual, que han despertat un gran interès en el debat públic encetat arran del treball d'Ayllon *et al.*, 2003.

Per què escollim un llindar relatiu? Com podem indexar el llindar de la pobresa al llarg del temps?

Una de les qüestions que ens planteja l'anàlisi de la pobresa és si hem de mesurar-la d'acord amb un llindar per sota del qual la gent està «absolutament empobrida» o un que reflecteixi el nivell de vida en un país o comunitat determinats

Una de les incerteses que sorgeix a l'hora de conceptualitzar la pobresa en el context dels països més rics (i que sorgeix repetidament en el debat públic) és si la pobresa ha de ser un concepte absolut o relatiu. Hem de mesurar la pobresa d'acord amb un llindar que reflecteixi un nivell per sota del qual la gent està «absolutament empobrida», o un nivell que reflecteixi el nivell de vida en un país o comunitat determinats?

Un llindar absolut es considera fix en termes del poder de compra al llarg del temps i, habitualment, s'estableix de manera que permeti la compra d'un cistell de béns i serveis que cobreixen les

Una noció de pobresa absoluta significa considerar que la cistella de béns que cobreix les necessitats bàsiques de les persones no varia al llarg del temps

Un llindar relatiu varia depenent el territori i en el temps. Si es produeix un increment de les rendes, el llindar de la pobresa creix; si les rendes disminueixen (perquè hi ha crisi), el llindar de la pobresa també es redueix

Actualment i en el context dels països més rics, hi ha un consens important a favor d'un concepte relatiu de la pobresa

Sen argumenta que per a una comunitat rica les necessitats nutricionals i d'altres físiques estan típicament satisfetes, però les necessitats de participació social tenen una demanda molt més gran en l'espai de béns i recursos

necessitats bàsiques de les persones. Una noció de pobresa absoluta, en la versió més estricta, implica considerar que la cistella de béns necessària per a cobrir aquestes necessitats bàsiques no varia al llarg del temps, i que aquesta cistella coincideix entre societats, de manera que un cop establert el mínim, en essència, només cal tenir en compte les variacions en els preus a l'hora de fer comparacions.

Un llindar relatiu, en canvi, varia segons el territori i en el temps. La idea essencial és que no és el mateix ser pobre avui a Catalunya que fa cinquanta anys, ni tampoc no és el mateix ser pobre a Catalunya que ser-ho al Zaire. Un exemple de llindar relatiu és el que varia amb la renda mitjana. Si les rendes creixen en termes reals, el llindar de la pobresa creix d'acord amb aquest mateix percentatge; si les rendes disminueixen, tal com passa en els períodes recessius en què augmenta l'atur, el llindar de la pobresa també es redueix.

En el context dels països més rics, ha sorgit un consens important a favor d'un concepte relatiu de la pobresa, que ha trobat una justificació acadèmica, tant des de l'àmbit teòric com des de l'àmbit més pràctic.

Des d'una perspectiva teòrica, Sen (1983) argumenta que els veritables constituents del nivell de vida de les persones són les capacitats —per exemple, la capacitat d'aparèixer en públic sense sentir vergonya, perquè s'han satisfet determinades convencions socials pel que fa al vestit o calçat. Segons aquest autor, en una comunitat pobre, els recursos i els béns necessaris per a participar en les activitats convencionals de la comunitat poden ser, de fet, molt minsos: «La percepció de la pobresa (en aquestes societats) se centra en els béns requerits per a satisfer les necessitats nutricionals, i potser algunes necessitats com ara vestir-se, aixoplugar-se o evitar la malaltia.» (Sen, 1983, p. 162). Aquest és el món de final del segle XIX o principi del XX a molts països europeus o la situació actual a molts països del Tercer Món. Però, com afegeix el mateix autor: «Per a una comunitat més rica, en canvi, les necessitats nutricionals i d'altres físiques estan típicament satisfetes i les necessitats de participació —no diferents en l'espai de capacitats— tindran una demanda molt més gran en l'espai de béns i recursos.» (Sen, 1983, p. 162).

En aquesta mateixa línia, però des d'una perspectiva més pràctica, Atkinson (1998), revisant l'experiència de països occidentals amb una llarga tradició en la mesura de la pobresa, conclou: «[...] una cistella de compra fixada és improbable que resulti una base acceptable per a mesurar la pobresa a Europa des d'una perspectiva a llarg termini.» (Atkinson, 1998, p. 23). Amb el temps desapareixen alguns

Segons Atkinson, la mesura de la pobresa a Europa amb una cistella de compra fixada és improbable que resulti una base acceptable des d'una perspectiva a llarg termini

La visió relativa de la pobresa ha estat l'adoptada per la Unió Europea ja fa més de dues dècades i defineix en situació de pobresa «Aquelles persones els recursos (materials, culturals i socials) de les quals són tan limitats que no poden participar d'un nivell de vida mínimament acceptable en l'Estat membre on viuen» o també la utilitzada per Càritas en el context de l'Estat espanyol el mateix any 1984

En la nostra anàlisi adoptem una visió relativa de la pobresa de manera que es mesura la pobresa a Catalunya d'acord amb el nivell de vida mitjà a Catalunya en cada moment del temps. L'anàlisi es complementa amb l'evolució de la pobresa segons un llinar que s'indexa d'acord amb l'Índex de Preus de Consum (IPC) a Catalunya

béns i n'apareixen de nous, el significat dels béns o els rols socials també canvien. El paper de la dona, per exemple, ara és molt diferent del de fa uns anys. Entre els béns necessaris, avui dia hi podem incloure els costos que suposa l'atenció als infants. La determinació d'un *nivell de vida mínim* està condicionada, doncs, per l'entorn.

El mateix Atkinson (1998) defensa la tria del llinar (relatiu o absolut) com una qüestió purament normativa des d'una aproximació basada en els *drets mínims*. La pobresa, en aquest cas, pot ser vista com la privació del dret a uns recursos mínims. Argumenta: «[sota l'enfocament dels drets mínims] la gent té dret a un nivell mínim de recursos, que es considera com un prerequisit per a la participació en una societat determinada.» (Atkinson, 1998, p. 24). Sota aquesta aproximació seria defensable l'establiment d'un mínim fixat en termes absoluts o el d'un mínim fixat en funció de la renda mitjana d'una comunitat determinada.

La visió relativa de la pobresa és l'adoptada fa més de dues dècades per la Unió Europea quan defineix en situació de pobresa «Aquelles persones els recursos (materials, culturals i socials) de les quals són tan limitats que no poden participar d'un nivell de vida mínimament acceptable en l'Estat membre on viuen» o l'adoptada per Càritas en el context de l'Estat espanyol el mateix any 1984 (vegeu EDIS, 1984). Actualment, d'entre el conjunt d'indicadors socials que en el context de la Unió Europea es fan servir per a valorar la inclusió social, la pobresa relativa n'és un.¹¹

No cal dir que diferents visions de la pobresa, relativa o absoluta, ens portaran a conclusions diferents sobre l'evolució del fenomen. Si mirem enrere en el temps, a Catalunya, com a molts països europeus, s'ha produït una reducció de la pobresa segons un llinar de necessitat absoluta, mentre que la pobresa segons un llinar relatiu mostra una fotografia força diferent.

Tal com apuntàvem, en aquest treball adoptem una visió relativa de la pobresa: la pobresa a Catalunya es mesura d'acord amb el nivell de vida mitjà a Catalunya en cada moment del temps. Complementem l'anàlisi oferint l'evolució de la pobresa segons un llinar que s'indexa d'acord amb l'Índex de Preus de Consum (IPC) a Catalunya. No es tracta d'un llinar absolut (es tracta d'un llinar relatiu de la situació a Catalunya l'any 1990), sinó d'un llinar constant en termes reals durant el nostre període d'anàlisi.

11. Podeu consultar els indicadors socials recentment proposats per la UE a: http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/indicator_en.htm, entre els quals s'inclou la mesura de la pobresa relativa.

Una de les qüestions que se'ns planteja és el lllindar de pobresa que hem d'utilitzar a Catalunya: un lllindar relatiu al benestar a Catalunya o al conjunt de l'Estat? o potser hem de considerar-ne un d'uropeu? O un de mundial o local?

Des d'una perspectiva dels drets mínims, té sentit que per al govern espanyol el lllindar s'estableixi en l'àmbit estatal, mentre que també en té que per al govern de Catalunya l'àmbit més raonable sigui el català o per al govern europeu, Europa o per al govern metropolità, l'àrea metropolitana

La manca de consens pel que fa a l'establiment d'una societat de referència ens porta a considerar diferents alternatives: un lllindar relatiu a Catalunya i un de relatiu al conjunt de l'Estat

Un lllindar relatiu, a quin territori?

Les comparacions de pobresa entre diferents territoris també aixequen tot un seguit de preguntes relacionades amb les anteriors. Quin lllindar de pobresa hem d'aplicar a Catalunya? Un lllindar relatiu, però relatiu a on? Sovint, la pobresa a Catalunya ha estat mesurada d'acord amb un lllindar comú al conjunt de l'Estat espanyol, generalment equivalent al 50% de la renda mitjana de l'Estat. Com que Catalunya és un dels territoris més rics de l'Estat, Catalunya és, segons aquest lllindar estatal, una de les CA amb taxes més petites de pobresa. No cal dir que les xifres de pobresa a Catalunya, quan aquesta es mesura amb un lllindar relatiu al benestar econòmic a Catalunya, són significativament superiors i ja més semblants a les del conjunt de l'Estat. Però, quin és el lllindar de pobresa que hem d'utilitzar a Catalunya? Un lllindar català o estatal? O potser caldria considerar un lllindar europeu? O un lllindar mundial o local?

Sota un enfocament de drets mínims, aquesta és una qüestió essencialment normativa o política: a qui s'apliquen aquests drets mínims? Des d'aquest punt de vista, és lògic que per al govern espanyol el lllindar sigui d'àmbit estatal, mentre que també ho és que per al govern català l'àmbit més raonable sigui el català o per al govern europeu, Europa o per al govern metropolità, l'àrea metropolitana.

Si el que ens preocupa és la cobertura d'un nivell de vida mínim, quedaria justificat un lllindar igual a cada territori en termes de poder de compra, que es podria ajustar segons les diferències en la disponibilitat de béns i serveis, o en la cobertura de les capacitats essencials. La manca de dades pel que fa a les diferències en el poder de compra en el territori limita les possibilitats de treballar en aquesta direcció.¹²

Aquesta falta de consens a l'hora d'establir una societat de referència ens condueix a considerar diferents alternatives. Una primera opció és definir la pobresa a Catalunya en funció de la distribució de la renda en aquest territori. Ara bé, com que considerem que l'estudi de la pobresa a Catalunya en el context espanyol aporta informació rellevant, complementem el nostre estudi amb una anàlisi de la pobresa a Catalunya quan el lllindar de pobresa es defineix en relació amb la distribució de la renda de l'Estat espanyol.

12. No tenim notícia de cap estudi de la pobresa de l'Estat espanyol que hagi tingut en compte diferències en els nivells de preus entre les diferents CA, a l'hora d'establir un lllindar amb el mateix poder de compra a tot el territori.

El 50% de la mitjana o el 60% de la mediana?

Finalment, abans de passar a presentar els resultats, ens queda esmentar una qüestió relativament tècnica que ha introduït força confusió en el debat. Es tracta de la relació entre un llindar establert d'acord amb el 50% de la renda mitjana i el que correspon a un 60% de la mediana. Tradicionalment, el llindar relatiu que s'ha utilitzat per a mesurar la pobresa s'ha basat en el 50% de la renda mitjana, al qual s'han atribuït les virtuts de transparència i senzillesa. Més recentment, la UE, seguint les recomanacions d'un grup d'experts, ha adoptat com a llindar relatiu de referència el 60% de la renda mediana. El principal argument a favor d'aquest canvi és que la mediana és un estadístic de la distribució menys sensible que la mitjana als valors que se situen a la cua alta de la distribució. Aquesta característica el fa més robust davant els errors de mesura que sovint sorgeixen en l'avaluació de les rendes més elevades.¹³

La mitjana i la mediana d'una distribució de renda són conceptes relacionats però no coincidents

Tant a Catalunya com al conjunt de l'Estat espanyol, l'evolució de la renda mediana, que serà important a l'hora de determinar el llindar de la pobresa, segueix una pauta molt similar a la de la mitjana

La renda mitjana i la renda mediana d'una distribució són conceptes relacionats però no coincidents. Com se sap, la renda mitjana no és més que la renda *per capita*, mentre que la renda mediana és la que correspon a l'individu que ocupa el percentil 0,5. El percentil 0,5 és el nivell de renda que separa el 50% de la població més pobra del 50% de la població més rica. És a dir, si ordenem la població catalana segons la renda, la renda que té la persona que es troba exactament al mig d'aquesta distribució és la mediana.

Excepte en el cas que tinguéssim una distribució perfectament igualitària, en la pràctica totalitat de distribucions de la renda, la mitjana és superior a la mediana. Tant per a Catalunya com per a Espanya, la renda mediana se situa entre el 82% i el 87% de la renda mitjana en les diferents distribucions estudiades. És important assenyalar que l'evolució de la renda mediana, que serà rellevant a l'hora de determinar el llindar de la pobresa, segueix una pauta molt similar a la de la mitjana, tant a Catalunya com al conjunt de l'Estat espanyol.

La taula 5 mostra els valors que els llinars relatius basats en el 50% de la mitjana i el 60% de la mediana tenen per al cas de Catalunya i el d'Espanya durant el període d'estudi. Fixeu-vos que en el cas espanyol, el 50% de la mitjana i el 60% de la mediana mostren valors molt similars en tots els anys. En el cas de Catalunya, en canvi, el 50% de la mitjana és inferior al 60% de la mediana,

13. Vegeu, en aquest punt, Cowell i Victoria-Feser, 1996.

Taula 5. Llidars de pobresa relatius a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

Llidars: 60% de la renda mediana equivalent i 50% de la renda mitjana equivalent a cada territori i any. Imports: en euros constants de l'any 2000; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

Any	Catalunya		Espanya	
	60% mediana	50% mitjana	60% mediana	50% mitjana
1990	5.099	4.851	3.978	3.866
1993			4.226	4.242
1994			4.210	4.231
1995			4.157	4.218
1996			4.201	4.242
1997			4.354	4.396
1998			4.747	4.707
1999	6.230	5.982	5.088	5.022
2000	5.806	5.822	5.421	5.301

NOTA: Aquests llidars corresponen a una llar unipersonal. Els llidars varien segons el nombre d'adults i el nombre de menors, d'acord amb l'escala d'equivalència.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Pressupostos Familiars per a l'any 1990; del Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) per a la sèrie espanyola de 1993 a 2000; de la mostra completa del PHOGUE per a l'any 1999 per a Catalunya, i del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD) per a l'any 2000.

especialment en els anys 1990 i 1999, per bé que l'any 2000 les xifres són molt similars. Aquesta diferència provoca que les xifres de pobresa de Catalunya basades en el 60% de la mediana puguin ser superiors a les xifres basades en el 50% de la mitjana.

4.2. Evolució de la pobresa a Catalunya i a Espanya. Llidars relatius a cada territori i a cada any

Començarem amb l'anàlisi de la pobresa amb un llinzar relatiu a cada territori i a cada any. Com ha evolucionat la pobresa relativa a Catalunya, mesurada d'acord amb un llinzar català? Com es compara aquesta evolució amb la pobresa relativa al conjunt de l'Estat?

Els llidars relatius a cada territori i a cada any

Com era previsible, la renda mediana a Catalunya és superior a la renda mediana del conjunt de l'Estat, ja que Catalunya és una regió més rica que el conjunt d'Espanya. Això implica que el llinzar de la pobresa del conjunt de l'Estat —definit com el 60% de la renda mediana equivalent— és inferior al llinzar de pobresa català. La renda mediana ha crescut en el temps (més o menys

El llinzar de la pobresa —definit com el 60% de la renda mediana equivalent— del conjunt de l'Estat és inferior al llinzar de pobresa català

segons l'any), fet que també queda reflectit en l'evolució del llinard considerat.

L'abast de la pobresa relativa a Catalunya, d'acord amb un llinard català relatiu a cada any, no ha canviat de manera significativa durant la dècada dels noranta

En el conjunt de l'Estat espanyol, l'abast de la pobresa s'incrementa més de dos punts percentuals durant els anys noranta

Les tendències de la pobresa

L'abast de la pobresa relativa a Catalunya, és a dir, el percentatge de persones per sota del llinard de la pobresa, no ha canviat de manera significativa durant la dècada dels noranta. Tot i que, d'acord amb els estimadors sobre l'abast de la pobresa que presenta la taula 6 es podria concloure a primera vista que l'abast de la pobresa a Catalunya s'ha incrementat lleugerament, les diferències en les taxes de pobresa no són estadísticament significatives i, per tant, seria erroni concloure que l'abast ha augmentat. L'estancament en l'evolució de l'abast de la pobresa a Catalunya contrasta amb l'evolució que mostra en el conjunt de l'Estat espanyol, on el percentatge de pobres s'ha incrementat més de dos punts percentuals (vegeu el gràfic 4). Si bé aquesta tendència negativa representa un fet rellevant per si mateix, encara adquireix més importància quan descobrim que es produeix després d'una dècada, la dels anys vuitanta, que es caracteritza perquè el percentatge de pobres es va reduir de manera significativa i, per tant, representa un canvi en la tendència de l'abast de la pobresa a Espanya.

Tal com succeeix amb la desigualtat, aquest increment en la taxa de la pobresa a Espanya es concentra en el primer terç de la dècada, en el qual l'economia espanyola pateix un període de recessió amb el consegüent alentiment de les taxes de creixement del PIB (vegeu el gràfic 2). En aquest primer període, la taxa de la pobresa s'incrementa 3 punts percentuals, des del 16,5% del 1990 al 19,6% del 1993. Aquesta evidència coincideix amb l'obtinguda per Cantó *et al.* (2003) utilitzant dades de l'ECPF durant la primera part de la dècada. Per tant, sembla que aquesta crisi, en comptes de beneficiar els pobres, incrementa el percentatge de la població amb un nivell de renda equivalent per sota el 60% de la renda mediana. A diferència del que succeeix amb l'evolució de la desigualtat, però, el període de recuperació econòmica no es tradueix en millores en termes de l'abast de la pobresa. L'abast es manté als nivells de 1993 durant la resta de la dècada, a excepció del 1996, any en què, de manera puntual, una cinquena part de la població espanyola és pobre.

El fet que l'abast de la pobresa es mantingui invariable no significa que la situació econòmica de la població pobre no hagi patit

Taula 6. Percentatge de pobres i intensitat i severitat de la pobresa relativa a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

Llindar de pobresa: 60% de la renda mediana equivalent a cada territori i any. Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

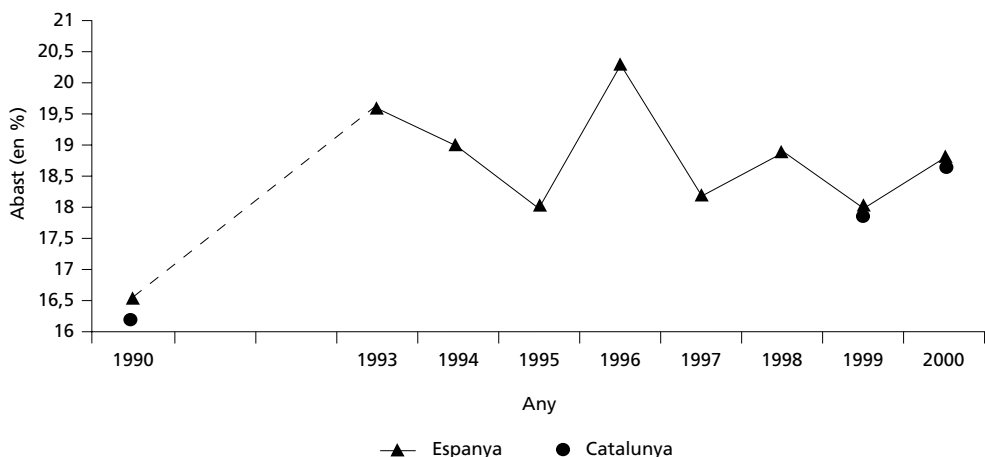
Any	Catalunya			Espanya		
	Abast en %	Intensitat en %	Severitat en %	Abast en %	Intensitat en %	Severitat en %
1990	16,2	3,2	1,2	16,5	4,2	1,8
1993				19,6 ***	6,3 ***	3,4 ***
1994				19,0	6,0	3,2
1995				18,0	6,0	3,3
1996				20,3 **	7,0 **	3,8
1997				18,2 **	6,0 *	3,2 *
1998				18,9	6,0	3,0
1999	17,8	5,0 ***	2,4 ***	18,0	5,3	2,6
2000	18,6			18,8	5,8	2,8
1990-1999		***	***	*	***	***
1993-2000	-	-	-			
1990-2000	-	-	-	**	***	***

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Pressupostos Familiars per a l'any 1990; del Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) per a la sèrie espanyola de 1993 a 2000; de la mostra completa del PHOGUE per a l'any 1999 per a Catalunya, i del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD) per a l'any 2000.

Significació estadística: els asteriscos representen la significativitat estadística de cada període respecte a l'anterior. Tres asteriscos (***) impliquen una diferència significativa del 99% de confiança, dos asteriscos (**) del 95% i un asterisc (*) del 90%.

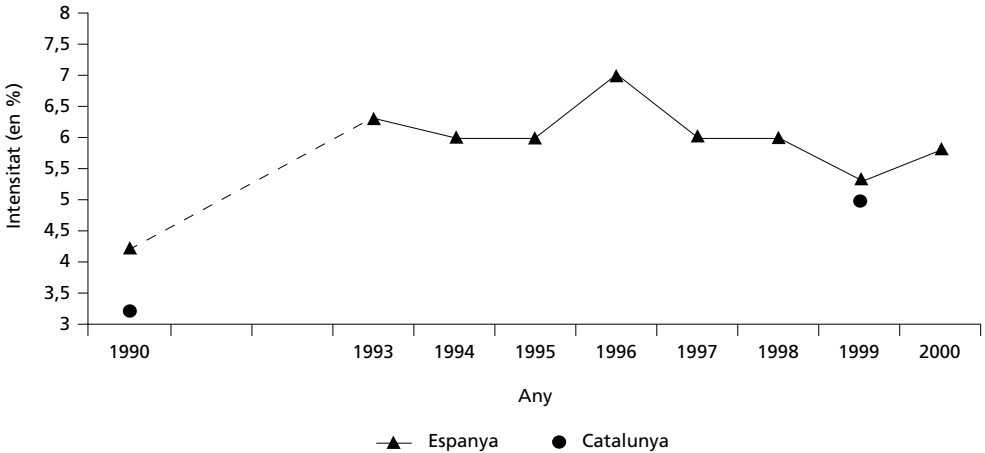
Gràfic 4. Evolució del percentatge de pobres a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

Llindar de pobresa: 60% de la renda mediana equivalent a cada territori i any. Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

NOTA: Les dades per a Espanya entre els anys 1990 i 1993 han estat extrapolades linealment.

Gràfic 5. Evolució de la intensitat de la pobresa a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000) en %
 Llindar de pobresa: 60% de la renda mediana equivalent a cada territori i any. Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

NOTA: Les dades per a Espanya entre els anys 1990 i 1993 han estat extrapolades linealment.

Tant a Catalunya com a Espanya, la intensitat i la severitat de la pobresa s'incrementen de manera significativa durant el període, d'acord amb un llindar relatiu a cada territori i any

canvis que valgui la pena destacar. La intensitat, que està relacionada amb la distància mitjana que hi ha entre la renda dels pobres i el llindar de la pobresa, i que reflecteix si els pobres en conjunt es troben molt a prop o molt lluny de poder sortir de la situació de pobresa, s'incrementa a Catalunya de manera significativa durant el període (vegeu el gràfic 5). Per tant, tot i que el percentatge de pobres no varia, la situació d'aquest col·lectiu empitjora al llarg de la dècada dels noranta. Aquesta tendència també es constata per al conjunt de l'Estat espanyol, que parteix de nivells d'intensitat de la pobresa més elevats que Catalunya. Finalment, cal destacar que la severitat de la pobresa (diferències de renda entre els pobres) també s'ha agreujat de manera significativa durant la dècada, tant a Espanya com a Catalunya, i s'ha doblat en el cas d'aquesta última entre 1990 i 1999.¹⁴

L'experiència espanyola pel que fa a la intensitat i a la severitat de la pobresa mostra un comportament paral·lel al de l'abast. És a dir, un increment entre els anys 1990 i 2000 que es materia-

14. Cal assenyalar que la intensitat i la severitat de la pobresa no s'estimen amb les microdades del PaD a causa de la falta de comparabilitat que tenen, ja que han estat objecte de poda en els extrems.

litza, principalment, durant els primers tres anys de desacceleració econòmica i crisi, i amb un increment puntual l'any 1996.

En resum, l'evidència que presentem indica que, tot i que el percentatge de pobres a Catalunya no ha variat de manera significativa durant la dècada dels noranta, la situació dels pobres ha empitjorat, ja que a final de la dècada han de fer més esforços per a sortir de la pobresa. La situació dels més pobres entre la població més pobra també ha empitjorat, la pobresa s'ha tornat més extrema.

4.3. Evolució de la pobresa a Catalunya i a Espanya. Llindar relatiu al conjunt de l'Estat

Quina és l'evolució de la pobresa a Catalunya quan la definim en relació amb la distribució de la renda de tot l'Estat espanyol, és a dir, utilitzant un llindar de la pobresa igual al 60% de la renda mediana espanyola a cada període? És a dir, com evoluciona la pobresa a Catalunya quan apliquem tant a la població catalana com al conjunt de la població espanyola el mateix llindar —que recollim a la tercera columna de la taula 5?

Abans d'entrar a comentar els resultats obtinguts amb un llindar de pobresa comú i relatiu al conjunt de l'Estat, és necessari que fem un apunt de caire més aviat metodològic que ens ha limitat el període temporal per a Catalunya. Per a poder estudiar l'evolució de la pobresa relativa a Catalunya amb un llindar espanyol cal que les dades de Catalunya i Espanya siguin comparables, és a dir, que, si és possible, s'obtinguin de la mateixa font de microdades. Això fa que, tot i que disposem de tres punts en el temps per a avaluar l'evolució de la pobresa a Catalunya al llarg dels anys noranta, per a estudiar l'evolució de la pobresa relativa a Catalunya amb un llindar espanyol només puguem disposar de la informació corresponent als anys 1990 i 1999.

Així, i sense sorpreses, les taxes de pobresa a Catalunya segons un llindar estatal són inferiors a les que observàvem amb un llindar relatiu a Catalunya, tal com mostra la taula 7. De fet, la utilització del llindar espanyol per a definir i mesurar la pobresa a Catalunya té un gran efecte sobre l'abast de la pobresa a Catalunya, ja que el redueix a la meitat. La població pobra passa, doncs, a representar tan sols el 7% de la població a Catalunya l'any 1990 —en comptes del 16,2% que s'obtenia amb el llindar català (vegeu també el gràfic 6). Encara que la taxa de pobresa és més baixa, si tenim en compte l'evolució, podem observar que la taxa de pobresa no canvia al llarg de la dècada dels noranta, i per tant, obtenim

Les taxes de pobresa a Catalunya segons un llindar estatal són inferiors a les que observàvem amb un llindar relatiu a Catalunya

Taula 7. Percentatge de pobres i intensitat i severitat de la pobresa a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

Llíndar de pobresa: 60% de la renda mediana equivalent al conjunt de l'Estat. Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

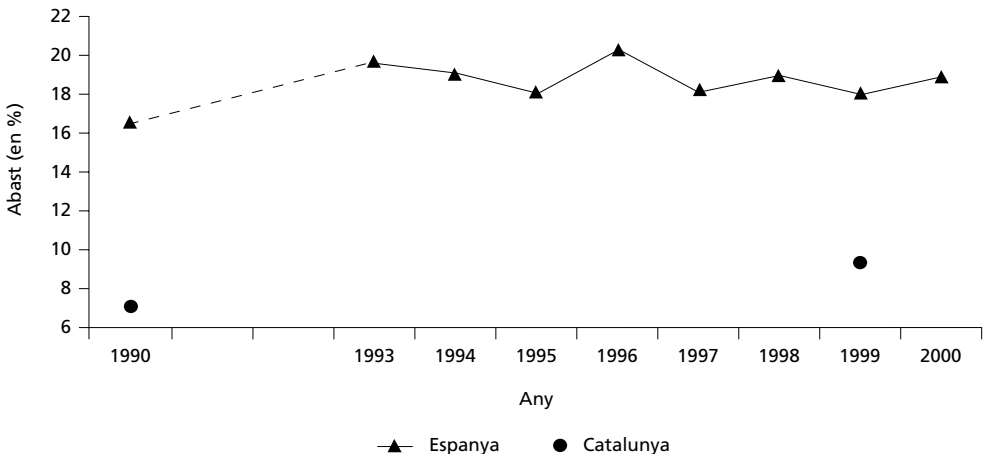
Any	Catalunya			Espanya		
	Abast en %	Intensitat en %	Severitat en %	Abast en %	Intensitat en %	Severitat en %
1990	7,0	1,5	0,6	16,5	4,2	1,8
1993				19,6 ***	6,3 ***	3,4 ***
1994				19,0	6,0	3,2
1995				18,0	6,0	3,3
1996				20,3 **	7,0 **	3,8
1997				18,2 **	6,0 *	3,2 *
1998				18,9	6,0	3,0
1999	9,3	2,7 **	1,5 **	18,0	5,3	2,6
2000				18,8	5,8	2,8
1990-1999		**	**	*	***	***
1993-2000	-	-	-			
1990-2000	-	-	-	**	***	***

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Pressupostos Familiars per a l'any 1990; del Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) per a la sèrie espanyola de 1993 a 2000; de la mostra completa del PHOGUE per a l'any 1999 per a Catalunya, i del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD) per a l'any 2000.

Significació estadística: els asteriscos representen la significativitat estadística de cada període respecte a l'anterior. Tres asteriscos (***) impliquen una diferència significativa del 99% de confiança, dos asteriscos (**) del 95% i un asterisc (*) del 90%.

Gràfic 6. Abast de la pobresa a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000) en %

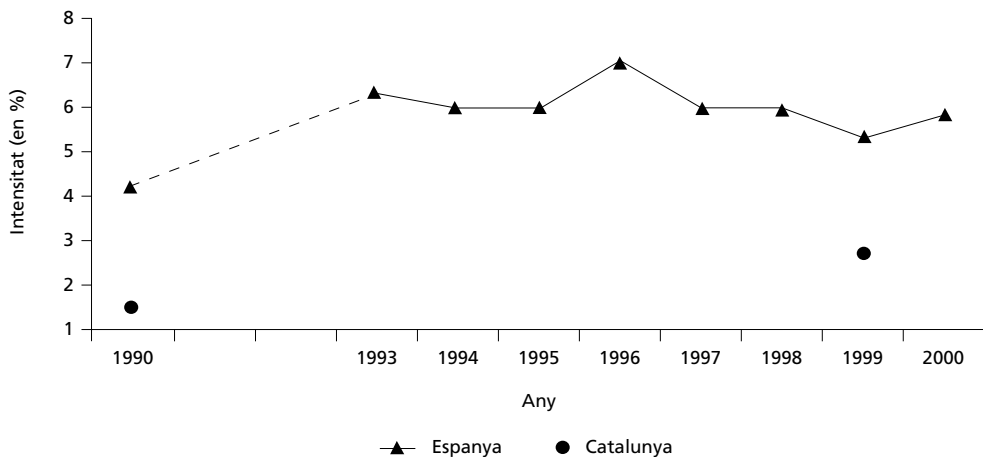
Llíndar de pobresa: 60% de la renda mediana equivalent al conjunt de l'Estat. Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

NOTA: Les dades per a Espanya entre els anys 1990 i 1993 han estat extrapolades linealment.

Gràfic 7. Intensitat de la pobresa a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000) en %

Llindar de pobresa: 60% de la renda mediana equivalent al conjunt de l'Estat. Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

NOTA: Les dades per a Espanya entre els anys 1990 i 1993 han estat extrapolades linealment.

Quan mesurem la pobresa a Catalunya en funció del llindar espanyol —o sigui, segons el 60% de la renda mediana equivalent a Espanya i no a Catalunya—, les conclusions que obtenim sobre l'evolució no són, en essència, diferents de les que hem obtingut amb el llindar relatiu a Catalunya: l'abast de la pobresa no experimenta canvis significatius, mentre que la intensitat i la severitat augmenten considerablement

la mateixa conclusió qualitativa que extrèiem de l'anàlisi anterior: l'abast de la pobresa a Catalunya mesurat d'acord amb un llindar relatiu al conjunt de l'Estat no pateix variacions significatives durant la dècada estudiada.

Malgrat que el percentatge de pobres es manté constant, les dades referides a la intensitat i a la severitat de la pobresa indiquen clarament que, a final de la dècada dels noranta, els pobres es troben en una situació manifestament pitjor que al principi de la dècada a Catalunya. La intensitat, és a dir, la distància relativa que, en mitjana, els separa del llindar de la pobresa, es duplica al llarg de la dècada (vegeu el gràfic 7), i la severitat, que considera la desigualtat que hi ha entre els pobres, es multiplica gairebé per tres.

En definitiva, si mesurem la pobresa a Catalunya en funció del llindar espanyol en comptes de fer-ho amb el català —és a dir, el 60% de la renda mediana equivalent a Espanya i no a Catalunya—, les conclusions que obtenim sobre l'evolució no són, en essència, diferents de les que hem obtingut amb el llindar relatiu a Catalunya: l'abast de la pobresa no experimenta canvis significatius, mentre que la intensitat i la severitat augmenten notablement.

Taula 8. Llíndars de pobresa a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

Llíndar de pobresa: 60% de la renda mediana a cada territori de l'any 1990 i indexat segons l'IPC. Imports: en euros corrents i constants de l'any 2000; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

Any	Catalunya		Espanya	
	Preus corrents	Preus constants	Preus corrents	Preus constants
1990	3.346	5.099	2.706	3.978
1993			3.185	3.978
1994			3.342	3.978
1995			3.512	3.978
1996			3.634	3.978
1997			3.715	3.978
1998			3.780	3.978
1999	4.929	5.099	3.867	3.978
2000	5.099	5.099	3.978	3.978

NOTA: Aquests líndars corresponen a una llar unipersonal. Els líndars varien segons el nombre d'adults i el nombre de menors, d'acord amb l'escala d'equivalència.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Pressupostos Familiars per a l'any 1990; del Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) per a la sèrie espanyola de 1993 a 2000; de la mostra completa del PHOGUE per a l'any 1999 per a Catalunya, i del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD) per a l'any 2000.

4.4. Evolució de la pobresa a Catalunya i a Espanya. Llíndars constants en termes reals

Després de constatar l'evolució negativa de la pobresa relativa a Catalunya durant la dècada dels noranta, analitzem a continuació l'evolució la pobresa des d'una perspectiva menys exigent, estudiant com hauria evolucionat la pobresa d'acord amb un líndar relatiu a Catalunya l'any 1990 que s'hagués indexat segons l'IPC de cada any. És a dir, agafem el líndar de la pobresa de l'any 1990 (que eren 3.346 euros de l'any 1990) i l'actualitzem segons la inflació de cada any. Suposem, per tant, que el nivell de recursos necessaris —en termes reals— per a considerar que una persona no està sotmesa a la pobresa no varia al llarg de la dècada dels noranta. En euros de l'any 2000, aquesta quantitat era de 5.099 euros a Catalunya. Això implica que el simple creixement econòmic, amb independència de com es distribueixi, pot ser suficient per anar reduint la incidència de la pobresa i, a la llarga, arribar a eradicar-la.

Els líndars constants en termes reals

A la taula 8 presentem els líndars relatius a cada territori per a l'any 1990, indexats segons l'evolució del preus. És a dir, parlem d'un líndar relatiu que es manté constant en termes reals.

Taula 9. Evolució del percentatge de pobres i la intensitat i la severitat de la pobresa a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

Llindar de pobresa: 60% de la renda mediana a cada territori per a l'any 1990, indexat segons l'IPC. Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

Any	Catalunya			Espanya		
	Abast en %	Intensitat en %	Severitat en %	Abast en %	Intensitat en %	Severitat en %
1990	16,2	3,2	1,2	16,5	4,2	1,8
1993				17,2	5,5 ***	3,0 ***
1994				16,3	5,3	2,9
1995				16,4	5,5	3,1
1996				18,4 **	6,3 *	3,5
1997				14,9 ***	5,1 ***	2,8 **
1998				13,5	4,0 **	2,1 **
1999	10,4 ***	3,0	1,6	9,4 ***	3,0 **	1,6
2000				8,6	2,9	1,6
1990-1999	***			***	***	
1993-2000	-	-	-	***	***	***
1990-2000	-	-	-	***	***	

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de Pressupostos Familiars per a l'any 1990; del Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) per a la sèrie espanyola de 1993 a 2000; de la mostra completa del PHOGUE per a l'any 1999 per a Catalunya, i del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD) per a l'any 2000.

Significació estadística: els asteriscos representen la significativitat estadística de cada període respecte a l'anterior. Tres asteriscos (***) impliquen una diferència significativa del 99% de confiança, dos asteriscos (**) del 95% i un asterisc (*) del 90%.

Les tendències de la pobresa

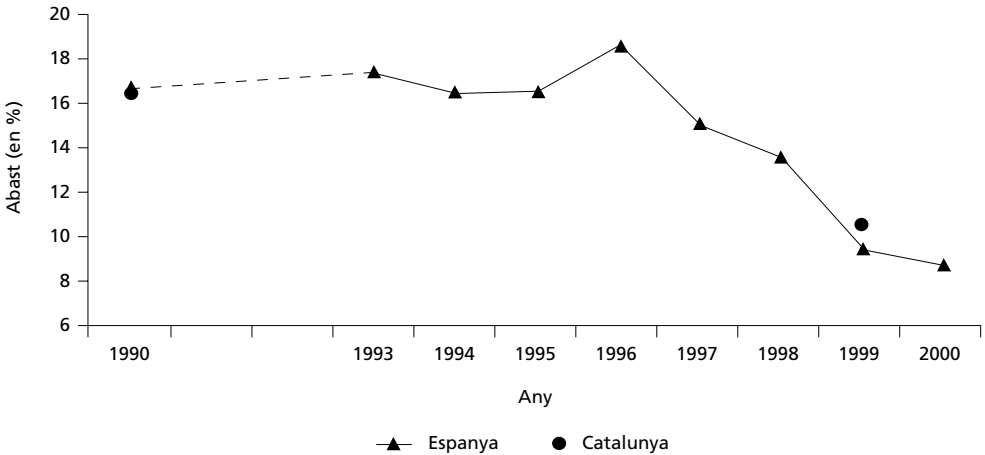
Tal com hem fet en l'anàlisi anterior, l'evolució de la pobresa en aquest cas també es fonamenta en la informació dels anys 1990 i 1999. Com era previsible, atès el creixement mitjà que experimenta l'economia catalana durant els noranta, amb una taxa anualitzada al voltant del 2,4%, l'abast de la pobresa amb un llindar constant en termes reals es redueix de manera substancial al llarg de la dècada dels noranta a Catalunya, des del 16,2% de 1990 al 10,4% de 1999 (vegeu la taula 9 i també el gràfic 8).

Aquest bon comportament de l'abast de la pobresa no és acompanyat d'una millora en termes dels indicadors de la intensitat o la severitat de la pobresa, dimensions de la pobresa que no experimenten canvis significatius (vegeu el gràfic 9). Això implica que, si bé el creixement econòmic ha aconseguit treure gent de la situació de risc de pobresa, els que no n'han pogut sortir s'han quedat

Atès el creixement mitjà que experimenta l'economia catalana durant la dècada dels noranta, l'abast de la pobresa amb un llindar constant en termes reals es redueix de forma substancial al llarg d'aquesta dècada a Catalunya

Gràfic 8. Evolució de l'abast de la pobresa a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

Llindar de pobresa: 60% de la renda mediana a cada territori per a l'any 1990, indexat segons l'IPC. Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

NOTA: Les dades per a Espanya entre els anys 1990 i 1993 han estat extrapolades linealment.

D'acord amb un llindar constant en termes reals, la intensitat i la severitat de la pobresa a Catalunya durant la dècada dels anys noranta no han experimentat canvis significatius; això vol dir que els més pobres entre els pobres han quedat totalment exclosos del creixement econòmic de la dècada

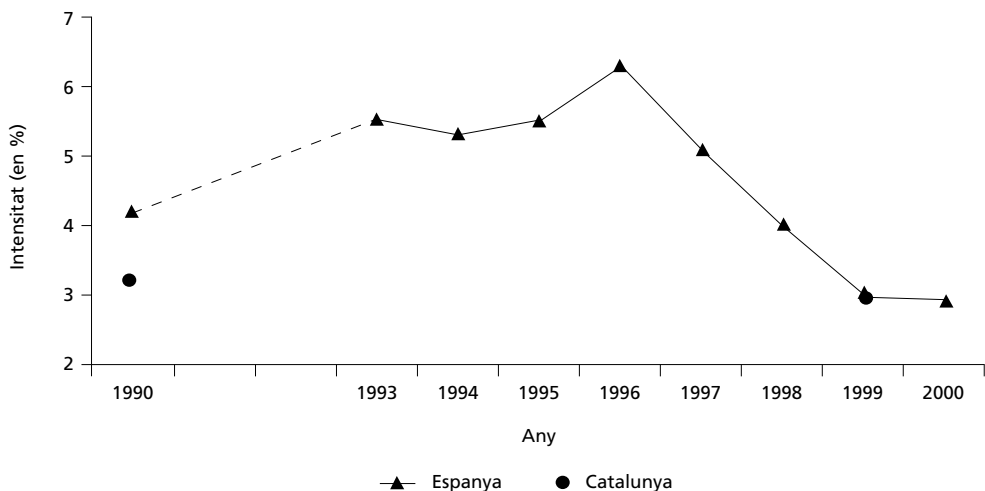
amb els mateixos recursos que tenien a l'inici de la dècada, és a dir, totalment exclosos de l'efecte positiu que el creixement econòmic ha tingut sobre la resta de la població.¹⁵

Durant la dècada analitzada, la pobresa mesurada segons un llindar constant en termes reals a Espanya mostra una reducció superior que a Catalunya. Cal recordar que el creixement espanyol s'ha situat per sobre el de Catalunya. Encara que tant Catalunya com Espanya comencen la dècada amb percentatges similars de pobres, al voltant del 16,5%, al final, el 1999, l'abast de la pobresa a Espanya se situa un punt per sota el de Catalunya, al 9,4. És interessant assenyalar que l'evolució que presenta la pobresa a l'Estat espanyol durant la dècada dels noranta és menys sensible al cicle econòmic del que s'hauria pogut esperar —recordeu que un creixement econòmic que afecta tota la població per igual en aquest cas reduiria la pobresa. Ni la recessió econòmica de

15. Aquesta situació no és, ni de bon tros, única. Per exemple, d'acord amb els resultats de Jenkins i Lambert (1997), Gran Bretanya va viure una situació similar els anys vuitanta, amb una important reducció del percentatge de pobres, però amb un increment de la intensitat i una pitjor distribució de la renda entre els pobres.

Gràfic 9. Evolució de la intensitat de la pobresa a Catalunya i a l'Estat espanyol (1990-2000)

Llindar de pobresa: 60% de la renda mediana a cada territori per a l'any 1990, indexat segons l'IPC. Renda equivalent per persona; unitat d'anàlisi: la llar; escala d'equivalència de l'OCDE modificada (1/0,5/0,3).

NOTA: Les dades per a Espanya entre els anys 1990 i 1993 han estat extrapolades linealment.

principi dels noranta, ni la posterior recuperació, amb taxes de creixement per sobre el 2%, no tenen cap incidència sobre l'abast d'aquesta pobresa. Per tant, l'abast no varia fins al 1996 quan, de manera paral·lela al comportament de la pobresa relativa, s'incrementa fins que assoleix una taxa del 18,4% de la població espanyola. A partir d'aquí, i fins al final de la dècada, la pobresa mesurada d'acord amb un llindar constant en termes reals es redueix a menys de la meitat, fins que assoleix una taxa del 8,6%, aprofitant les elevades taxes del creixement del PIB, superiors al 4%. L'evolució de la pobresa que acabem de descriure posa de manifest fins a quin punt la població pobra es va beneficiar del creixement econòmic que, a excepció del 1993, va viure l'economia espanyola durant la primera meitat de la dècada. Només després d'una situació en què gairebé un de cada cinc individus són pobres i es creix per sobre el 4%, el creixement econòmic ajuda a reduir la pobresa.

Al contrari del que succeeix amb l'abast, la intensitat sí que empitjora amb la crisi econòmica, i posteriorment s'agreuja amb el mal comportament que la pobresa mostra el 1996 a l'Estat espanyol. D'aquesta manera, si el 1990 la intensitat es trobava just per sobre del 4%, el 1993 ja se situa en el 5,5%, i el 1996 mostra un

nivell màxim del 6,3%. És a dir, la intensitat mostra un increment del 50% en els primers sis anys de la dècada. No obstant això, el fort creixement econòmic dels últims anys de la dècada aconsegueix reduir la intensitat de la pobresa mesurada d'acord amb un llinar constant en termes reals per sota el nivell del 1990, fins al voltant del 3%, i deixa un saldo net de reducció per al conjunt del període en el cas espanyol.

La severitat de la pobresa en el cas espanyol presenta un perfil similar al de la intensitat. L'impacte negatiu que sembla que té la crisi, la nul·la incidència que té la recuperació econòmica i el mal comportament de l'any 1996, situen la severitat a un nivell que dobla el del 1990. Això succeeix també amb la intensitat, però, el bon comportament econòmic dels últims quatre anys redueix la severitat fins a situar-la a nivells molt similars als que presentava el 1990.

En resum, quan el llinar de pobresa s'indexa d'acord amb l'IPC, l'experiència espanyola mostra que la crisi econòmica de principi dels noranta no sembla que incrementi el percentatge de pobres, però els que es queden pobres es troben en pitjors condicions, com així ho demostren els indicadors d'intensitat i severitat utilitzats. El 1996, després de tres anys de creixement per sobre del 2%, les tres dimensions de la pobresa es desapareixen. Val la pena destacar que, a diferència del que ocorre en la visió relativa, un empitjorament en les condicions dels pobres significa una pèrdua de recursos. Més concretament, l'increment de la intensitat revela que els pobres tenen menys renda el 1996 que el 1990, mentre que una severitat més gran indica que aquesta pèrdua de recursos és més important entre els més pobres de tots. El fort creixement econòmic de final de la dècada redueix la pobresa absoluta de manera remarcable. Si tenim en compte els nivells de partida del 1990, l'abast es redueix a la meitat, la intensitat disminueix una tercera part i, finalment, la severitat retorna als nivells inicials.

5. Conclusions

L'anàlisi que hem presentat en les pàgines precedents s'ha basat en les microdades disponibles sobre distribució de la renda a casa nostra per tal de contestar a la pregunta següent: *què podem dir sobre l'evolució de la pobresa monetària i la desigualtat a Catalunya durant els anys noranta?*

La dècada objecte d'estudi es caracteritza per un creixement econòmic important. En termes de renda mitjana personal, la dècada hauria crescut en termes reals a un ritme a l'entorn del 2,36% de mitjana cada any. Aquest creixement anualitzat hauria estat el resultat d'un període recessiu durant els tres primers anys de la dècada —amb taxes negatives de creixement del PIB l'any 1993—, i un període posterior de recuperació —amb taxes de creixement per sobre el 3% durant tots els anys posteriors al 1993, excepte el 1996. En mitjana, la taxa de creixement anualitzada del PIB real durant el període 1990-1999 hauria estat del 2,4%.

Com s'ha repartit aquest creixement econòmic? Segons les nostres estimacions, la desigualtat de la renda a Catalunya augmenta de manera significativa durant la dècada dels anys noranta. L'índex de Gini hauria augmentat des d'un 28,8% fins al voltant d'un 31,6%. Alhora, la ràtio de distribució de la renda per quintil·les també s'hauria incrementat de manera significativa: si a principi de la dècada el 20% de la població amb més poder adquisitiu a Catalunya tenia 4,3 vegades la renda que té el 20% de la població més pobra, una dècada més tard aquesta relació hauria augmentat fins al 4,9.

Aquesta tendència que observem a Catalunya també es constata per al conjunt de l'Estat espanyol. De fet, els nivells de desigualtat del conjunt de l'Estat són una mica superiors als de Catalunya; també augmenten de manera significativa durant la dècada estudiada i trenquen amb el cicle de reducció de la desigualtat encetat durant els anys setanta. Els nostres resultats per al cas espanyol indiquen que l'augment important de la desigualtat que es produeix durant la recessió econòmica de la primera part de la dècada és el que acaba determinant la tendència d'aquest període. De fet, el creixement econòmic de final de la dècada dels noranta redueix lleugerament la desigualtat a Espanya, però no aconsegueix de compensar els augments inicials.

Pel que fa a la pobresa relativa mesurada segons un llindar relatiu a Catalunya per a cada any, les nostres estimacions indiquen que, tot i que l'abast de la pobresa, és a dir, el percentatge de persones en situació de risc, no ha variat de manera significativa durant la dècada, la intensitat i la severitat de la pobresa sí que ho han fet de manera remarcable. És a dir, la situació de les persones en risc de pobresa ha empitjorat, ja que a final de la dècada han de fer més esforços per a sortir de la pobresa. Igualment, la pobresa s'ha fet més extrema: la situació dels més pobres entre els pobres ha empitjorat. La població a la cua baixa de la distribució de la renda no s'ha beneficiat del creixement econòmic de la mateixa manera que ho han fet altres estrats de la renda.

L'evolució de la pobresa relativa al conjunt de l'Estat espanyol mostra que tant l'abast com la intensitat i la severitat de la pobresa augmenten de manera significativa durant la dècada dels anys noranta. Com en el cas de la desigualtat, l'increment es materialitza durant els primers tres anys de desacceleració econòmica.

Si utilitzem un llindar relatiu del conjunt de l'Estat, obtenim unes taxes de pobresa a Catalunya notablement inferiors a les que obtenim amb un llindar català. No obstant això, les conclusions que en traiem no són, en essència, diferents: l'abast de la pobresa no experimenta canvis significatius, mentre que la intensitat i la severitat augmenten notablement.

Aquestes tendències de la pobresa relativa, tant a Catalunya com a Espanya, són força diferents de les que derivem quan adoptem un llindar que es manté constant en termes reals al llarg de la dècada. D'acord amb un llindar fixat en termes de poder de compra durant tot el període, l'abast de la pobresa a Catalunya s'hauria reduït significativament durant els anys estudiats. Tanmateix, la intensitat i la severitat de la pobresa no haurien patit canvis significatius: el creixement econòmic hauria deixat els més pobres amb els mateixos recursos que tenien a principi de la dècada, totalment exclosos de l'efecte positiu del creixement econòmic mitjà.

Creiem que els resultats obtinguts serveixen per a constatar una realitat punyent que no fa més que obrir tot un conjunt de nous interrogants per a la recerca. Quines són les causes que s'amaguen al darrere de les tendències de la desigualtat i la pobresa a Catalunya? Les transformacions del mercat de treball? Els canvis demogràfics recents? Quin ha estat l'efecte de les polítiques públiques durant aquesta dècada? Esperem que aquestes preguntes d'interès general formin part de l'agenda de la recerca que s'enceti a partir d'ara.

Annex 1: La construcció de la distribució de la renda segons les diferents fonts

EPF 1990-1991: — Font: INE.

— Variable d'ingrés utilitzada: ingressos monetaris totals de la llar, que és equivalent a la suma de la variable individual que conté el sumatori dels ingressos de cada membre de la llar procedents de:

1. ingressos per compte propi
2. ingressos per compte d'altri
3. rendiments del capital i la propietat
4. prestacions socials
5. transferències regulars i ocasionals

La variable d'ingrés no inclou les imputacions fetes per l'INE referents a l'autoconsum, el salari en espècie, etc., per tal de fer els resultats comparables amb el PHOGUE.

PHOGUE: — Font: INE.

— Variable d'ingrés utilitzada: **hi100** (*ingresos totals nets del hogar en el año anterior a la entrevista*), que és la suma de:

1. hi110: *ingresos nets por rentas del trabajo en el año anterior* (que és alhora la suma de hi111 —*ingresos nets por rentas del trabajo por cuenta ajena*—, i hi112 —*ingresos nets por rentas del trabajo por cuenta propia*).
2. hi120: *ingresos nets por rentas del capital, de la propiedad y transferencias privadas en el año anterior a la entrevista*.
3. hi130: *ingresos nets por prestaciones sociales en el año anterior a la entrevista* (i inclou, per exemple, hi131 —atur, formació professional, foment del treball—, hi132 —vellesa, jubilació, supervivència—, hi133 —protecció de la família—, i hi134 —malaltia o invalidesa, ajudes escolars, entre d'altres).

4. hi140: *ingresos para corregir la falta de respuesta individual de la variable renta en el año anterior dentro del hogar.*

PaD: — Font: Fundació Jaume Bofill.

— Variable d'ingrés utilitzada: vegeu Ayllón *et al.*, 2003.

En totes les fonts s'han eliminat les llars que no contesten a la variable *ingrés*.

Annex 2: Els índexs de pobresa monetària

Índexs de pobresa monetària

A continuació, presentem els índexs de pobresa utilitzats en la nostra anàlisi i en descrivim algunes de les propietats. Com esperem que quedí palès al final d'aquesta explicació, aquests índexs recullen i mesuren les diferents dimensions de la pobresa. Seguim el treball de Ravallion (1992).

El nostre punt de partida és l'opció que segurament la majoria de nosaltres proposaríem per a mesurar la pobresa: la proporció d'individus que tenen una renda per sota el llindar escollit, és a dir, la proporció d'individus pobres a la població. Aquest índex, més conegut en la literatura de mesura de la pobresa pel terme anglès *headcount ratio*, i que anomenarem H , s'expressa formalment com:

$$H = \frac{q}{n}$$

on q representa el nombre total de pobres i n és la mida de la població. Aquest índex ens proporciona una estimació de la *incidència* o *abast* de la pobresa.

L'índex H té l'avantatge que és un índex senzill, però presenta limitacions importants, ja que ignora completament altres aspectes importants de la pobresa, com ara la intensitat i la severitat. En altres paraules, l'índex H és insensible als canvis que experimenten els pobres, sempre que aquests no superin el llindar de la pobresa. Si tots els pobres ho fossin cada vegada més, l'índex H no canviaria, ja que no té en compte en quina mesura són pobres els individus, només considera si aquests ho són o no. Per tant, aquest índex no té en compte la intensitat de la pobresa. Alhora, tampoc no considera la severitat de la pobresa, dimensió que es recull mitjançant la desigualtat que hi ha entre la població pobre.

Una primera manera de recollir la intensitat de la pobresa és avaluar la quantitat de renda que caldria transferir als pobres per tal d'eliminar la seva pobresa. Aquest concepte es coneix amb el nom de *desnivell de la pobresa* o *poverty gap* (PG), i es mesura com la distància, en termes de renda, que separa els individus pobres del llindar de pobresa, z .

$$PG = \sum_{i=1}^q (z - x_i)$$

on x_i és la renda equivalent de l'individu. Si expressem el *poverty gap* en termes *per capita* i en relació amb el llindar de pobresa, obtenim l'*income gap ratio* (I), que mesura la intensitat en relació amb la població pobra i l'expressa com una proporció del llindar. En altres paraules, mesura la proporció del llindar que, en mitjana, caldria donar a tots els individus pobres per a fer-los sortir de la pobresa:

$$I = \frac{\sum_{i=1}^q (z - x_i)}{qz} = \frac{\sum_{i=1}^q x_i}{qz} = 1 - \frac{\mu_q}{z}$$

on μ_q representa la renda mitjana equivalent dels individus pobres. El principal problema que presenta aquest índex és que és indiferent a la proporció de pobres que hi ha a la població, tot el contrari del que succeïa amb l'índex H .

Per tal de superar aquesta limitació, els treballs de mesura de la pobresa proposen combinar els dos índexs anteriors en un de nou que es coneix per IH o *poverty gap ratio*.

$$IH = \frac{\sum_{i=1}^q (z - x_i)}{nz} = \frac{q}{n} - \frac{\sum_{i=1}^q x_i}{nz} = H \left\{ 1 - \frac{\sum_{i=1}^q x_i}{qz} \right\} = H \times I$$

Aquest índex mesura la contribució o aportació, expressada en percentatge del llindar, que, en mitjana, tots els individus de la població haurien de dur a terme per a eradicar la pobresa, i és l'índex que hem utilitzat per a mesurar la *intensitat* de la pobresa.

Tots aquests índexs segueixen sense tenir en compte un aspecte fonamental de la pobresa: la desigualtat entre els pobres. La desigualtat entre els pobres ens ajuda a determinar la severitat del fenomen. Una economia en què els menys pobres entre els pobres milloren la seva situació a costa dels més pobres, sense que cap no aconsegueixi sortir de la pobresa, mostra un nivell de severitat més elevat. Per tant, una desigualtat més gran dels recursos entre els pobres ens porta a nivells més elevats de la severitat de la pobresa. Per a mesurar la *severitat* de la pobresa utilitzem l'índex següent:

$$S = H \left[I^2 + (1 - I)^2 CV_q^2 \right]$$

on CV_q és una mesura de desigualtat, el coeficient de variació, entre els pobres.¹⁶

Els índexs utilitzats en aquest estudi per a mesurar l'abast, la intensitat i la severitat de la pobresa formen part d'una família d'índexs proposada per Foster, Greer i Thorbecke (1984), en què cadascun dels components es caracteritza pel fet que mostra una sensibilitat diferent a la distància entre la renda dels pobres i la renda necessària per a sortir d'aquest estat, és a dir, el llindar de la pobresa. Aquesta sensibilitat diferent es recull en el paràmetre α de l'expressió de la família d'índexs $FGT(\alpha)$, que es pot interpretar com un paràmetre d'aversion a la pobresa:

$$FGT(\alpha) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left[\frac{(z - x_i)}{z} \right]^\alpha, \quad \alpha \geq 0$$

Com més gran és el paràmetre d'aversion a la pobresa, α , més sensible és l'índex a la situació dels més pobres entre els pobres. Per tant, quan tenim valors més grans de α , l'índex atribueix més importància a transferències progressives de renda cap als més pobres. Un paràmetre d'aversion a la pobresa infinit atorgaria valor només al desnivell de la pobresa de l'individu més pobre de la població i, per tant, l'índex només reflectiria la situació d'aquest individu.

Com ja hem esmentat, els índexs $FGT(\alpha)$ amb paràmetres d'aversion a la pobresa iguals a 0, 1 i 2 es corresponen als índexs d'abast (H), d'intensitat (IH) i de severitat (S) utilitzats al llarg d'aquest estudi.

16. Sen (1976) va ser el primer de proposar un índex que considera la desigualtat entre els pobres per a mesurar la pobresa. L'índex de Sen té la mateixa formulació que l'índex S , però utilitza el coeficient de Gini, en comptes del quadrat del coeficient de variació, per a mesurar la desigualtat entre els pobres. L'avantatge de l'índex S respecte al de Sen és que el primer és descomponible additivament.

Annex 3: La inferència estadística dels índexs de pobresa i desigualtat

Per a obtenir els resultats sobre pobresa que necessitem per a poder analitzar-ne l'evolució al llarg del temps en una població determinada no disposem d'informació individualitzada per a tots i cadascun dels individus que la componen, només disposem de mostres representatives, extretes mitjançant alguna tècnica de mostreig. Per aquest motiu, els resultats obtinguts a partir de mostres poden no coincidir amb els poblacionals, ja que estan sotmesos a un marge d'error.

Per tant, per a interpretar correctament les dades de desigualtat i pobresa que presentem a les taules d'aquest estudi, cal tenir ben present que els canvis en els índexs estimats han de ser prou similars als valors poblacionals, perquè puguem estar segurs i, per tant, puguem afirmar, que la variació observada no es deu a les característiques pròpies de les mostres utilitzades, sinó que reflecteix resultats poblacionals. És a dir, abans d'extreure qualsevol conclusió hem de conèixer les propietats mostrals dels índexs utilitzats i acompanyar les estimacions d'una anàlisi d'inferència que ens permeti conèixer en quina mesura aquestes estimacions són estadísticament significatives, és a dir, si són pròximes al veritable valor de l'índex. Aquesta anàlisi es fa mitjançant la construcció d'interval·ls de confiança i tests d'hipòtesi adequats.

En particular, per a mesurar la significativitat estadística dels diferents índexs de pobresa realitzem contrastos d'igualtat de proporcions per a una població en dos moments diferents. Aquests contrastos es basen en resultats de normalitat asimptòtica i en càlculs de mitjanes i variàncies ponderades. En canvi, en el cas dels índexs de desigualtat estimem, en primer lloc, interval·ls de confiança del 95%, mitjançant l'aplicació de tècniques *bootstrap*, i tot seguit, realitzem contrastos estàndard d'igualtat de mitjanes a través de tests *t* simples. Aquests tests ens permeten contrastar si hi ha o no igualtat entre els índexs de desigualtat estimats per a diferents anys i mostres i, per tant, ens permeten conèixer la significativitat estadística de l'evolució de la desigualtat.

El *bootstrap* és una tècnica basada en el remostreig amb reemplaçament (Efron i Tibshirani, 1993). D'una mostra aleatòria Z

$= (z_1, z_2, \dots, z_n)$ s'obtenen B mostres *bootstrap* $Z^* = Z^*_1, Z^*_2, \dots, Z^*_B$, de tal manera que cada mostra *bootstrap* $Z^* = (z^*_1, z^*_2, \dots, z^*_n)$ és una mostra aleatòria amb reemplaçament de mida n de la distribució original Z . A continuació, es procedeix a estimar l'estadístic o índex d'interès, Π , per a cadascuna de les mostres generades mitjançant *bootstrap* $\Pi(Z^*_1), \Pi(Z^*_2), \dots, \Pi(Z^*_B)$. L'estimador fet per via *bootstrap* de l'error estàndard, \hat{se}_B , s'obté com la desviació estàndard de les rèpliques d'aquestes estimacions de l'índex d'interès realitzades sobre les mostres que provenen del *bootstrap*.

$$\hat{se}_B = \left\{ \frac{1}{B-1} \sum_{b=1}^B \left[\Pi(Z^*_b) - \sum_{b=1}^B \Pi(Z^*_b) / B \right]^2 \right\}^{1/2}$$

Un exemple ens ajudarà a entendre la rellevància de la inferència estadística, ja que ens condueix a conclusions diferents de les que derivaríem dels estimadors puntuals dels índexs de pobresa o desigualtat. Encara que el valor estimat dels índexs d'abast de la pobresa a Catalunya per al 1999 i el 2000 ens portaria a concloure, de manera prematura i equivocada, que la incidència de la pobresa s'ha incrementat, un contrast amb la significativitat estadística d'aquesta diferència ens revela que no és estadísticament significativa i que, per tant, la diferència trobada no es pot extrapolar al conjunt de la població de Catalunya.

Bibliografia

- ANDRÉS DELGADO, L. i MERCADER PRATS, M. (2001). «Sobre la fiabilidad de los datos de renta en el Panel de Hogares de la Unión Europea (PHOGUE, 1994)». *Revista Estadística Española*, juliol-desembre, vol. 43, núm. 148. Madrid: Institut Nacional d'Estadística.
- ATKINSON, A. B. (1998). *Poverty in Europe*. Londres: Blackwell Publishers.
- ATKINSON, T.; CANTILLON, B.; MAUTIER, E. i NOLAN, B. (2002). *Social indicators. The EU and Social Inclusion*. Oxford University Press.
- AYLLÓN, S.; MERCADER, M. i RAMOS, X. (2003). *La pobresa a Catalunya. Pobresa monetària i privació a Catalunya a principis del segle XXI*. Barcelona: Fundació Un Sol Món, Caixa Catalunya.
- CANTÓ, O.; DEL RÍO, C. i GRADÍN, C. (2003). «La evolución de la pobreza estática y dinámica en España en el período 1985-1995». *Revista de Economía Pública*, 167, març, p. 87-119.
- COWELL, F. i VICTORIA-FESER, M.-P. «Poverty measurement with contaminated data: a robust approach». *European Economic Review*, vol. 4, p. 1761-1771.
- EFRON, B. i TIBSHIRANI, R. J. (1993). *An Introduction to the Bootstrap*. Nova York: Chapman & Hall.
- EQUIPO DE INVESTIGACIÓN SOCIOLÓGICA (EDIS) (1984). «Pobreza y marginación». *Documentación Social*, 56-57.
- FOSTER, J.; GREER, J. i THORBECKE, E. (1984). «A Class of Decomposable Poverty Measures». *Econometrica*, vol. 52, núm. 3, p. 761-766.
- GOERLICH, F. i MAS, M. (2004). «Distribución personal de la renta en España. 1973-2001». *Papeles de Economía Española*, vol. I, núm. 100, p. 50-58. Madrid: FUNCAS.
- INSTITUT NACIONAL D'ESTADÍSTICA (1992). *Encuesta de Presupuestos Familiares, 1990-1991. Metodología*. Madrid: INE.
- INSTITUT NACIONAL D'ESTADÍSTICA (1996). *Panel de Hogares de la Unión Europea (PHOGUE). Metodología*. Madrid: INE.
- INSTITUT NACIONAL D'ESTADÍSTICA (2004). «Pobreza y pobreza persistente en España. 1994-2001». Disponible a: http://www.ine.es/daco/daco42/sociales/infosoc_pobreza.pdf.
- JENKINS, S. i LAMBERT, P. (1997). «Three 'I's of Poverty Curves, with an Analysis of UK Poverty Trends». *Oxford Economic Papers*, juliol, vol. 49, núm. 3, p. 317-27.
- MASATS, M. (1998). «Desigualtat i pobresa». A: *La Societat Catalana*. Barcelona: Institut Català d'Estadística, Generalitat de Catalunya.

- MERCADER, M. i DELICADO, P. (1998). «La dimensió econòmica de la pobresa a Catalunya, 1973-1990». A: *Les desigualtats socials a Catalunya*, «Polítiques 24», p. 261-311. Barcelona: Mediterrània.
- OLIVER, J.; PUJOLAR, D. i col·laboradors (2001). *La pobresa a Catalunya. Informe 2001*. Barcelona: Fundació Un Sol Món, Caixa Catalunya.
- OLIVER, J.; PUJOLAR, D. i col·laboradors (2003). *La pobresa a Catalunya. Informe 2002*. Barcelona: Fundació Un Sol Món, Caixa Catalunya.
- RAVALLION, M. (1992). «Poverty Comparisons. A Guide to Concepts and Methods». *Living Standards Measurement Study Working Paper*, 88. Washington: Banc Mundial.
- SANZ, B. (1995). «La articulación macro-micro en el sector hogares: de la Encuesta de Presupuestos Familiares a la Contabilidad Nacional». *Papeles de Trabajo*, 27. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales.
- SEN, A. K. (1976). «Poverty: An Ordinal Approach to Measurement». *Econometrica*, març, vol. 44, núm. 2, p. 219-231.
- SEN, A. K. (1983). «Poor, relatively speaking». *Oxford Economic Papers*, 35, p. 153-169.
- VAN DEN BOSCH, K.; CALLAN, T.; ESTIVILL, J.; HAUSMAN, P.; JEANDIDIER, B.; MUFFELS, R. i YFANTOPOULOS, J. (1993). «A comparison of poverty in seven European countries and regions using subjective and relative measures». *Journal of Population Economics*, vol. 6, p. 235-259.